

RESÛLULLAH'IN TERKİSİNE BİNDİRDİĞİ SAHÂBİLER VE ARALARINDA GEÇEN DİYALOGLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sabri Çap*

Özet

Resûl-i Ekrem'in hayatında yolculuklar önemli bir yer tutmakta olup onun on yıllık Medine hayatındaki gazveleri, umreleri ve Vedâ haccı sebebiyle Medine dışında geçirdiği süre bir buçuk yıla yakındır. Bazı âyet ve sûreler yolculuk esnasında nâzil olduğu gibi Resûlullah'ın mucizelerinin büyük bir kısmı da yine yolculuklar esnasında meydana gelmiştir. Hz. Peygamber uzun seferleri esnasında yetişkin, genç, çocuk ve hanımlarından bazı kimseleri bineğinin terkisine bindirmiştir. Bunların sayısı kırk civarındadır. Resûlullah'ın terkisine bindikleri için bir kısım sahâbî, biyografilerinde "Resûlullah'ın terkisine binen" anlamında "Redîfû'n-nebî" özelliğiyle tanıtılmıştır. Resûl-i Ekrem, terkisine bindirdiği şahısların kabiliyet, yaş, ihtiyaç, bilgi seviyesi ve ailevî yakınlık gibi durumlarını dikkate alarak onlarla çok yönlü iletişim içinde olmuştur.

Hadis ve siyer kaynaklarında Resûlullah ile bineğine aldığı kişiler arasında yolculuk sırasında cereyan eden eğitim-öğretim, nasihat, doğal iletişim, tebliğ ve tebyin özellikli çok yönlü diyaloglardan bazıları hadis rivayetine de yansımış ve kaynaklarda yer almıştır. Biz bu makalede hadis ve siyer kaynaklarını esas alarak Resûlullah'ın terkisine bindiği belirtilen kişilerin isimlerini genel olarak zikredeceğiz. Resûlullah'ın terkisine birilerini bindirme sebeplerini ve Resûl-i Ekrem'le birlikte oldukları esnada aralarında cereyan eden hâdise ve diyalogların özelliklerinin genel bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. Bilhassa bunların hadis rivayetine yansımalarına odaklanacağız.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Resûlullah'ın yolculukları, Hadis, Redîfû'n-nebî, Tebliğ.

Abstract

The journeys occupy an important place in the life of The Prophet, so much so that the time he spent outside of al-Medina al-Munawwara because of battles, *umra* and farewell pilgrimage (*hajj al-Wada'*) is about one and half year. Even some verses and *surahs* were revealed in his journeys and most part of his miracles occurred in these journeys as well. During his long journeys, The Prophet have been taken some adults, youngs, children and his wives on the pillion of his camel or horse etc. The number of them is about forty. Some companions were introduced in the biography literature as "radif al-Nabi" due to their riding on the pillion of The Messenger's mount. The Prophet multi-purposely communicated to these people whom he took

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi;
sabricap@hotmail.com

the pillion of his mount by considering their abilities, ages, needs, the levels of the knowledge and kinship.

In the hadith and history sources, during the journeys some of dialogues related to education, advice, natural communication, conveying and explanation which occurred between The Messenger and the mentioned people were reflected in the transmission of the hadith, and took place in Islamic sources. In this paper, we will mention the names of people who called “radif al Nabi” by depending on some classical hadith and *siyar* (prophetic biography) sources and try to evaluate generally the reasons why The Prophet allowed them riding on his mount and the features of the events and dialogues occurred between them. Particularly we will focus how they were reflected in hadith transmission.

Key Words: The Messenger of Allah, The Journey of The Prophet, Hadith, Radif al-Nabi, Conveying.

Giriş

Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) hayatında, Mekke döneminde ticaret, Medine döneminde ise gazveler, umre ve Vedâ haccı sebebiyle yolculuklar önemli bir yer tutmaktadır. Aşağıda açıklanacağı üzere onun sadece hicret sonrasındaki seyahatleri bir buçuk yıla yaklaşmaktadır. Kur'an'ın bazı sûre ve âyetleri bu yolculuklar esnasında nâzil olmuş, İslâm'da seferîlikle ilgili hükümler konulmuş, hatta Resûlullah bazı evliliklerini yolculukları esnasında gerçekleştirmiştir.

Resûlullah hiç şüphesiz yolculuklarında da tebliğ ve talimi göz ardı etmemiş, ortaya çıkan her türlü fırsatı değerlendirerek hayatı boyunca her ortamda tebliğ ve tebyin görevini yerine getirmiştir. O, bu münasebetle gece-gündüz demeden, insanların sorularına cevap vermiş, onlara sorular sormuş; evini, çarşığı, mescidi, hastalığı, vefatı vb. bu maksatla değerlendirmiş, yaşlı-geç, kadın-erkek, müslim-müşrik, çocuk-yetişkin herkesi muhatap kabul etmiştir. Resûlullah'ın Mescid-i Nebevî'de namaz kıldırmasından hastalanan ashâbını ziyaretine kadar her ortam, beraber olduğu insanlara bir şeyler anlatması için hep bir fırsat olmuş ve bunlarla ilgili sayısız rivâyetler hadis ve siyer kaynaklarında yer almıştır.

Hz. Peygamber'in tebliğ, tebyin ve tâlim fırsatı olarak değerlendirdiği hususlardan biri de gerek seyahatleri esnasında ve gerekse Medine yakınlarına yaptığı kısa ziyaretlerinde muhtelif maksatlarla bineğinin arkasına birilerini bindirmesidir. O, bineğine aldığı kimselerle bire bir sohbet etmiş, beraber oldukları süre boyunca bu kişilere nasihatlarla ve bazı tavsiyelerde bulunmuş, onlara dualar öğretmiş, bazılarını özel dua etmiş, ümmeti için örnek alınması gereken davranışlarına yakından şahit olmalarını sağlamış ve onlara iltifatta bulunmuştur. Bu iltifata mazhar olan sahâbîler de doğrudan kendilerine söylenen özel tavsiyeleri veya Resûlullah'la yaşadıklarını umûma söylenen sözlere göre daha bir dikkatle dinlemişler ve bunları sonraki nesillere aktarmakta daha avantajlı bir konumda olmuşlardır. O, ashâbından bazılarını bineğine bindirmekle şereflendirmiş, bilhassa çocuklar Hz. Peygamber'in kendilerine yaptığı bu iltifatı daha sonra hayatlarında bir iftihar vesilesi olarak anlatmışlardır. Biz bu makalede Allah Resûlü'nün yolculuklarına kısaca temas edecek, müteakiben Resûlullah'ın terkisine bindirdikleri sahâbîleri zikredeceğiz. Daha sonra ise Resûlullah'ın bineğine birilerini bindirmede gayeleri ile birlikte bunun hadis rivâyetine yansımalarına değineceğiz.

1. Resûl-i Ekrem'in Yolculukları

Resûlullah'ın hayatında yolculuk önemli bir yer tutmaktadır. O Mekke'de iken çocukluk döneminde annesi ile birlikte babasının mezarını ziyaret için Medine'ye bir

yolculuk yapmış ve dönüşte yolda annesi vefat etmiştir. Gençlik döneminde amcası Ebû Tâlib'le birlikte ticaret kervanına eşlik etmiş, daha sonra da Hz. Hatice'nin ticaret kervanının sevk ve idaresinde bulunmuştur.¹

Onun hicretten sonraki on yıllık Medine hayatı da yolculuklarla doludur. Hicretle birlikte başta Bedir, Uhud ve Hendek savaşları olmak üzere Tebük seferi ve diğer gazveleri, Vedâ hacı, umreleri, Mekke'nin fethi, Uhud şehidliği ve Kubâ gibi Medine civarındaki yerleşim yerlerine yaptığı ziyaretleri, hastalık vb. sebeplerle Medine'nin uzak yerlerinde yaşayan ashâbını ziyaretleri hayatının büyük bir kısmını kapsamaktadır. Hatta Kur'an'ın bazı âyet ve sûreleri bu yolculuklar esnasında nâzil olmuş, seferlikle ilgili bazı dinî hükümler konulmuştur. Yine onun mucizelerinden önemli bir kısmı bu seyahatleri esnasında zuhur etmiştir. Resûlullah'ın bu uzun yolculukları esnasında daha pek çok hâdis cereyan etmiştir. Resûl-i Ekrem için bineğinin sırtı âdetâ ikinci bir evi denecek kadar vazgeçilmez bir durumda idi. Hatta Resûlullah yolculuk esnasında nafile namazlarını hayvanın üzerinde kıldığından, bineklerinin üzeri onun için aynı zamanda bir mescid olmuştur.

Hz. Peygamber'in hayatının at ve deve üzerinde geçen kısmı, azımsanmayacak bir zaman dilimini kapsamaktadır. Mekke döneminin bir tarafı bırakacak olursak, Resûlullah'ın on yıllık Medine hayatının bir buçuk yıl civarındaki süresi yollarda ve gittiği mekânlarda geçmiştir. Yukarıda da kısaca işaret ettiğimiz üzere onun yolculukları gazvelerden, hac ve umreden ve Medine civarındaki ashâbını ziyaretlerden oluşmaktadır.² Siyer kaynakları, Resûlullah'ın Medine döneminde 27 gazveye katıldığını bildirmektedirler.³ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu gazvelerden sadece yirmi ikisi yaklaşık dört yüz gün sürmüştür.⁴ Resûl-i Ekrem'in Kaza umresi⁵ ve Vedâ hacı ise aşağı-yukarı iki aya yakın bir süreyle ihtiva etmektedir.⁶

¹ Bkz. İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemalettin Abdülmelik, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (I-II), thk.: Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhafız Çelebi, Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Bâbi el-Halebî, II. Baskı, Beyrut 1375/1955, I, 180-182, 187-189; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Menî' el-Basrî, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-kubrâ* (I-VIII), thk.: Muhammed Abdülkâdir Ata, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut 1410/1990, I, 96-97, 103-104.

² İbn Kayyim Resûlullah'ın yolculuklarını hicret, hac, umre ve cihad şeklinde dört guruba ayırmakta ve bunlardan en fazlasını cihad yolculuklarının oluşturduğunu söylemektedir. İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Hanbelî, *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd* (I-V), thk.: Şuayb el-Arnâvut, Abdülkâdir el-Arnâvut, Müessesetü'r-risâle, 27. Baskı, Beyrut 1415/1994, I, 462. Taberânî ise Resûlullah'ın yolculuk için bineğine binışinden evine dönüşüne kadar okuduğu dualar hakkında tekrarlarla birlikte 77 hadis nakleder. Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *Kitâbü'd-duâ* (I-III), thk.: Muhammed Saïd b. Muhammed Hasan el-Buhârî, Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, I. Baskı, Beyrut 1407/1987, II, 1158-1197, No: 775-852.

³ Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Esemî el-Medenî, *el-Megâzî* (I-III), thk.: Martin Cons, Dârü'l-A'lemî, III. Baskı, Beyrut, 1409/1989, I, 7; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* II, 608; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 3; Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir Ebû'l-Abbas Takıyyüddin, *İmtâ'ü'l-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi mine'l-ahvâl ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'* (I-XV), thk.: Muhammed Abdülhalim en-Nümeysi, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut 1420/1999, VIII, 330; Hüseyin Algül, "Gazve", *DİA*, XIII, 488-489, İstanbul 1996. Algül, söz konusu savaşların kaç gün sürdüğüne yer vermemiştir.

⁴ Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 5-127. Bu gazvelerin adları, vuku bulduğu sene ve yolculuk süreleri şöyledir: Ebvâ (2/623), 15 gün; Bedir (2/624), 20 gün; Benî Kaynuka' (2/624), 5 gün; Seviğ (2/624), 5 gün; Karkaratü'l-küdr (3/624), 15 gün; Katafân (3/624), 11 gün; Benî Süleym (3/625), 10 gün; Hamrâü'l-esed (3/625), 7 gün; Benî Nadîr (4/626), 15 gün; Bedrü'l-mev'îd (4/626), 8 gün bekleme (gidiş-dönüş yolculuk hariç); Zâtürrika' (5/626), 15 gün; Dümetülcendel (5/626), 25 gün; Müreyisî'/Benî Mustalîk (5/627), 28 gün; Hendek/Ahzâb (5/627), 23 gün; Benî Kurayza (5/627), 15 gün; Benî Liyhân (6/627), 14 gün; Gâbe (6/627), 5 gün; Hudeybiye (6/628), 20 gün bekleme (gidiş-dönüş yolculuk hariç); Mekke'nin fethi (8/630), Huneyn/Hevâzin (8/630) ve Tâif (8/630) (Mekke'nin fethi, Huneyn ve Taif birlikte) 75 gündür. Bunların dışında Buvât (2/623), Bedrü'l-ülâ veya Sefevân (2/623), Zül'uşeyre (2/623), Uhud (3/625) ve Hayber (7/628) gazvelerinin süreleri hakkında ise bir bilgiye rastlayamadık. Bunlardan bir kısmı kısa sürelerde gerçekleşmiş olsa da bazılarının uzun sürdüğü anlaşılmaktadır. Meselâ Medine'ye 210 km. uzaklıkta bir yer olduğu belirtilen Zül'uşeyre gazvesi (Bkz. Elşad

Resûlullah bazı hanımlarıyla seferde evlenmiştir. O, Hz. Meymûne ile kaza umresinde iken Mekke'de⁷, Hz. Safiyye ile ise Hayber'in fethinden dönerken evlenmiştir.⁸ Kur'an'ın bazı sûre ve âyetleri de Resûlullah'ın seferleri esnasında nâzil olmuştur. Bunun bir sonucu olarak Kur'an âyetleri ve sûreleri Mekki ve Medeni şeklinde tasnife tabi tutulduğu gibi hadarî, yolculuk esnasında nâzil olanlara ise seferî denilmiştir.⁹ Süyûtî (ö. 911/1505), Resûlullah'a sefer esnasında nâzil olan elliye yakın âyet zikretmektedir.¹⁰ Bunların bir kısmı aynı zamanda ahkâma dair âyetlerdir. Süyûtî ayrıca Fetih, Münâfikûn, Mürselât, Mutaffifîn, Kevser ve Nasr gibi sûrelerin de sefer esnasında nâzil olduğunu belirtmektedir.¹¹ Yine teyemmümle ilgili âyet (Mâide, 5/6) Benî Mustalik Gazvesi'nde veya diğer bir gazve esnasında nâzil olmuştur.¹²

2. Resûlullah'ın Terkisine Ashabından Bazılarını Bindirmesi

Resûl-i Ekrem, hayatı boyunca aylarla ifade edilebilecek olan bu yolculukları esnasında farklı vesilelerle bineğine kendisi ile birlikte başkalarını da bindirmiştir. Onun, seyahatleri esnasında bunu oldukça sık uyguladığını söylemek mümkündür. Zira Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre "Resûlullah (s.a.v.) yolculuk yaparken veya savaşa giderken her gün ashâbından bir kişiyi terkisine bindirirdi."¹³ Bu rivayete göre Hz. Peygamber'in günlerce süren yolculukları münasebetiyle çok sayıda kişi bu şerefe nail olmuştur. Keza genellikle ezvâc-ı tâhirâtın birinin bu seferler esnasında Resûl-i Ekrem'le beraber olduğu bildirilmektedir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre "Resûl-i Ekrem bir yolculuğa çıkmak istediğinde hanımları arasında kura çekerti ve kura kime

Mahmudov, "Uşeyre Gazvesi", *DİA*, XXXII, 229-230, İstanbul 2012, s. 229) gidiş-dönüş uzun bir yolculuk sonucu gerçekleşmiş olmalıdır.

⁵ Resûlullah'ın Hudeybiye anlaşmasından sonra hicri 7. yılda yaptığı umredir. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 370-373; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 93; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Meâd*, II, 86.

⁶ Resûlullah Vedâ haccı için 25 Zilkade 10/632'de Medine'den ayrıldı ve 34 gün sonra 29 Zilhicce 10/632'de tekrar Medine'ye ulaştı. (Bünyamin Erul, "Veda Haccı", *DİA*, XXXII, 590-591, İstanbul, 2012). Kaza umresinde Mekke'de sadece üç gün kalmış olması sebebiyle daha kısa sürmüştür. Resûlullah'ın Mekke'den Medine'ye veya Medine'den Mekke'ye yolculukları 10-15 gün sürmektedir.

⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 93; Buhârî, *Nikâh*, 30; *Megâzi*, 43; Müslim, *Nikâh*, 46-48; Nesâî, *Menâsik*, 90.

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 89.

⁹ Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an* (I-II), Kahraman Yayınları, İstanbul 1398/1978, I, 73.

¹⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 73-80.

¹¹ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 79-80. Bu hususta bazı rivayetler için ayrıca bkz. Müslim, *Müsâfirîn*, 237-239; Ahmed b. Hanbel, V, 54; Tirmizî, *Tefsir Sûretü Hac*, 22; Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nisâburî, *el-Müstedrek ale's-sahîhayn* (I-IV), kontrol: Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlı, Dârü'l-ma'rife, I. Baskı, Beyrut ts, IV, 567.

¹² Bkz. Buhârî, *Teyemmüm*, 1; *Nikâh*, 65; Müslim, *Hayz*, 108; Ebû Dâvud, *Tahâret*, 121; Nesâî, *Tahâret*, 193. Gerek Mekke dönemindeki ticaret kervanları ve gerekse hicretle birlikte ağırlıklı olarak savaşlar münasebetiyle Resûlullah ve ashâbının hayatının önemli bir bölümü yollarda ve binek hayvanları üzerinde geçmiştir. Resûl-i Ekrem'in yaşadığı dönemde Arap Yarımadası'nda ulaşım vasıtası olarak deve, at, merkeb ve nadiren katır kullanılmaktaydı. Hz. Peygamber'in mirac esnasında Mekke'den Kudüs'e yolculuğunun da o devrin genel ulaşım vasıtası olan katır ve merkeb benzeri (katırdan küçük, merkebtten büyük olarak nitelenen) Burak'la gerçekleşmesi de (Bkz. Buhârî, *Bed'ül-halk*, 6; *Menâkıbü'l-ensâr*, 42; Müslim, *İman*, 259, 264; Nesâî, *Salât*, 1) Resûlullah'ın yolculuklarının bir yansıması olarak görülebilir ve bu açıdan anlamlıdır. Burada Resûlullah'ın yolculuklarının çok yönlü olarak müstakil çalışmalarına konu edilmesinin gerekli olduğunu da belirtmeliyiz. Bu konuda Mehmet Akif Bardak tarafından "Hadislerde Hz. Peygamber'in yolculukları ve yolculuk adabı" adıyla bir Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

¹³ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *et-Târîhu'l-kebir* (I-VIII), Neşr.: Muhammed Abdülmüid Hân, Dâiretü'l-me'ârifil-osmâniyye, Haydarabâd ts, III, 480, No: 1603; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenâ el-Mevsilî et-Temimî, *el-Müsned* (I-XIII), thk.: Hüseyin Selim Esed, Dârü'l-Me'mûn li't-türâs, I. Baskı, Şam 1404/1984, VII, 236, No: 4239; İbn Mende, Muhammed b. İshâk el-İsfahânî, *Kitâbü'n fihî ma'rifetü esâmi erdâfi'n-Nebî*, Müessesetü'r-Reyyân, I. Baskı, Beyrut 1410/1990, s. 11.

isabet ederse onunla yolculuk ederdi.”¹⁴ Veda haccı için yolculuğa çıktığında ise hayatta olan hanımlarının hepsini beraberinde götürmüştü.¹⁵

Hz. Peygamber'in seyahatlerinden Medine'ye dönüşünde ise şehrin dış mahallelerinden itibaren çocukları bir mükâfat olarak bineğinin önüne veya arkasına, bazen de hem önüne ve hem de arkasına bindirerek onlarla birlikte evine kadar yolculuk yaptığı aktarılmaktadır. Hz. Ali'nin yeğeni Abdullah b. Ca'fer'den nakledilen bir habere göre, Resül-i Ekrem şehir dışından Medine'ye gelişlerinde ehl-i beytten bazı çocuklar düzenli olarak onu Medine girişinde karşılar ve evine gelinceye kadar Resülullah'ın bineğinin önüne veya arkasına, bazen de hem önüne ve hem de arkasına oturlardı. Hatta bazı sahâbe bu özelliklerinden dolayı “Resülullah'ın terkisine binen” anlamında “Ridfü'n-nebi”, Redifü'n-nebi”, “Redifü Rasûlillah”, Ridfü Rasûlillah” veya “Mürdifü Rasûlillah” gibi unvanlarla meşhur olmuş, bazılarının ise ismi tamamen unutulmuş kaynaklarda sadece bu vasıfla yer almıştır.¹⁶

Hadis ve siyer kaynaklarında bu şerefe nail olan kimselerle ilgili bir hayli rivayete rastlamak mümkündür. Bilhassa Buhârî, erken bir dönemde¹⁷ *Sahih*'inde bu konuyla alakalı bazı bâbları bir arada zikretmiş ve Resülullah'ın terkisine binme bahtiyarlığına erişen kişilerle ilgili rivayetleri nakletmiştir. Buhârî, *Sahih*'inde bu konuya *Kitâbü'l-libâs*'ta beş bâb tahsis etmiştir.¹⁸ *Kitâbü'l-cihâd*'da da benzer üç bâba yer vermiş¹⁹ olan Buhârî, *Kitâbü'l-hac*'da ise “Nahr günü sabahı Akabe cemresini taşıyınca kadar telbiye ve tekbirde bulunmak ve yolda bineğinin arkasına birini bindirmek” bâbına yer vermiş²⁰ ve bu bâblarda Resülullah'ın terkisine bindirdiği kişilerle ilgili bazı hadisler zikretmiştir.

Bu konuda ilk defa hicrî altıncı asrın başında vefat etmiş olan İbn Mende Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Abdî el-İsfahânî (ö. 512/1119) “*Kitâbü'n fihi ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*” adıyla müstakil bir eser kaleme almış²¹ ve burada otuzdan fazla isme yer vermiştir. İbn Mende, kitabında Resülullah'ın seferlerde veya gazvelerde terkisine bindirdiği şahısların isimlerini zikretmekte ve bu kişileri tanımak ve sayılarını öğrenmek isteyenlere bilgi vermeyi hedeflediğini belirtmektedir.²² Daha

¹⁴ Buhârî, *Cihâd*, 64. Ezvâc-ı tâhirât çoğunlukla kendi binekleriyle seyahat ederdi.

¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 131.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel “*Hadîsü Redifî'n-nebi*” başlığıyla bir sahâbinin münşedine yer vermiş ve kendisinden naklettiği hadislerin isnadında ona “*redifü'n-nebi*” ve “*ridfü'n-nebi*” diyerek atıfta bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, V, 59, 71.

¹⁷ Görebildiğimiz kadarıyla konuya ilk defa Buhârî ayrıntılı olarak yer vermiştir.

¹⁸ Buhârî, *Libâs*, 98-102. Bunlar “Bineğinin arka tarafına başka birini bindirme” bâbı, “Bir hayvana üç kişinin binmesi” bâbı, “Hayvan sahibinin başka birini önüne bindirmesi” bâbı, “Bir erkeğin bineğinin arka tarafına başka bir erkeği bindirmesi” bâbı, “Kadının erkeğin bineğinin arkasına binmesi” bâbidir.

¹⁹ Buhârî, *Cihâd*, 125-127. Bunlar; “Kadının erkek kardeşinin bineğinin arkasına binmesi” bâbı, “Savaş ve hac seyahati esnasında birini bineğinin arkasına bindirmesi” bâbı, “Merkekte birinin terkisine binmek” bâbidir.

²⁰ Buhârî, *Hac*, 101. Burada zikredilen iki hadiste Resülullah'ın Fazl ve Üsâme'yi terkisine bindirdiği belirtilmektedir. İbnü'l-Esir de Kütüb-i Sitt'e'yi cem ettiği “*Câmi'ul-usûl fi ehâdisi'r-rasûl*” adlı eserinde “*Sohbet*” bölümünün 13. Faslı olan “*Bineğine binme ve birini terkiye bindirme- er-Rukûb ve'l-İrtidâf*” başlığı altında konuya yer vermiş ve Buhârî gibi bazı sahâbenin Resülullah'ın terkisine bindiğine dair sekiz rivayeti zikretmiştir. Bkz. İbnü'l-Esir, Ebû's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esirüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Câmi'ul-usûl fi ehâdisi'r-rasûl* (I-XII), thk.: Abdülkadir el-Arnâvut, Mektebetü'l-Hulvânî ve Mektebetü Dârü'l-Beyân (XII. Cilt, Dârü'l-fikr, thk.: Beşir Uyûn), y.y., 1389-1392/1969-1972, VI, 631-636, No: 4905-4912.

²¹ *Kitâbü'n fihi ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*. Eser Yahyâ Muhtar Gazzâvî tarafından İstanbul Hâlet Efendi Kütüphanesinde 403 Numarada (100a - 116b) bulunan yazma nüsha esas alınarak neşre hazırlanmış ve ilk baskısı Müessesetü'r-Reyyân tarafından 1410/1990'da Beyrut'ta yapılmıştır.

²² İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 11-12. O bu sahâbilerden rivayet edilen bir-iki hadise de yer vermiştir. Onun zikrettiği isimlerin bir kısmının tekrar olduğunu belirtmeliyiz. Meselâ Benî Abdülmüttalib'ten iki genç olarak zikrettiği mechul kişilerin kim olduğu yine onun yer verdiği başka rivayetlerde açıkça belirtilmiştir. İbn Hacer ise Buhârî Şerhinde İbn Mende'nin Resülullah'ın terkisine bindirdiklerinin isimlerini

sonra ise İbn Mende'nin bu eserini esas alan bazı çalışmalar söz konusudur. Hicrî X. yüzyılda yaşamış olan Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî (ö. 942/1535) de *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fî sîreti hayri'l-ibâd* adlı eserinde İbn Mende'nin yer verdiği isimleri ondan bahsetmeksizin aynen aktarmış, buna sadece birkaç isim ilave etmiştir.²³

İbn Allân Muhammed b. Ali es-Siddîkî el-Mekkî (ö. 1057/1647) ise "*Tuhfetü'l-eşrâf bi ma rifeti'l-erdâf*" adıyla bir risâle (cüz) kaleme almıştır.²⁴ O, bu eseri hakkında "*Resûlullah ile birlikte onun bineğine binenleri araştırdım, onların sayısını kırkın üzerinde olduğunu gördüm. Onların isimlerini 'Tuhfetü'l-eşrâf bi ma rifeti'l-erdâf' adını verdiğim bir cüz'de topladım. Onlardan bir grubunun isimlerini nazma dönüştürdüm ve bu cüz'ün sonunda zikrettim*" demektedir.²⁵

Bu konuya geniş yer veren âlimlerden biri de Kadı İyâz'ın (ö. 544/1149) *Şifâ'sına* "*Nesîmü'r-riyâz şerhu Şifâ'i'l-Kâdi İyâz*" adıyla bir şerh yazan Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî el-Mısırî (ö. 1069/1659)'dir. O, bu eserinde İbn Mende'nin de zikrettiği isimlere yer vermekte, Kadı İyâz'ın Resûlullah'ın terkesine bindirdiklerine umumî olarak işaretle yetindiğini, bunların kadın-erkek, büyük-küçük kişilere şamil olduğunu ve Resûlullah'ın terkesine bindirdiklerinin sayısının kırka ulaştığını ve bunu Resûlullah'ın tevazuundan dolayı yaptığını vurgulamakta ve sonra da bu kişileri Üsâme b. Zeyd'le başlayarak saymaktadır.²⁶ Yine Hafâcî'nin bildirdiğine göre Ebû Zer b. Muvaffakuddin, bu isimleri nazım şeklinde sıralamıştır.²⁷ Bu manzum metni daha sonra Muhammed b. Ahmed Abdülbârî el-Ehdel el-Merâvî'î (ö. 1298/1881) *İthâfü'n-nücebâi'z-zırâf bi men sebete lehüm mine'n-nebiyyi'l-irdâf* adlı risâlesinde şerh etmiştir.²⁸

Abdullah b. Saîd b. Muhammed Abâdî el-Hadramî (ö. 1410/1989) ise Hafâcî'nin "*Nesîmü'r-riyâz şerhu Şifâ'i'l-Kâdi İyâz*" adlı eserinde Resûlullah'ın yakın veya uzak yerlere seyahatlerinde atının ve diğer bineklerinin terkesine bindirdiklerinin sayısının kırka ulaştığını nakletmekte ve Hafâcî'den iktibasla bunlardan otuz yedi kişinin ismini zikretmektedir.²⁹ Bu eserleri dikkate aldığımızda mezkûr isimlerin oldukça az olduğunu söyleyebiliriz. Zira Resûl-i Ekrem'in bu uygulamasının çok sık tekrarlandığı yukarıda

zikrettiğini ve bunların sayısının otuz ulaştığını belirtmekle yetinmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (I-XVI), Dârü'l-fikr, Beyrut 1414/1993, XI, 600.

²³ es-Sâlihî eş-Şâmî, Muhammed b. Yûsuf, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fî sîreti hayri'l-ibâd* (I-XII), thk.: Mustafa Abdülvahid, Kahire 1418/1997, VII, 605-617. Eserin Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz'in tahkik ve ta'likle yapılan ve Beyrut'ta 1414/1993'te Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye tarafından yapılan bir baskısı daha vardır.

²⁴ Bkz. İbn Allân Muhammed b. Ali es-Siddîkî el-Mekkî, *Delilü'l-fâlihîn li turuki Riyâzi's-sâlihîn* (I-VIII), Dârü'l-kütübî'l-Arabî, Beyrut ts, I, 384-385.

²⁵ İbn Allân es-Siddîkî el-Mekkî, *Delilü'l-fâlihîn li turuki Riyâzi's-sâlihîn*, I, 284-285. Yazar burada manzum metni de zikretmiştir. Kaynaklarda İbn Allân'ın "*Buğyetü'z-zurefâ fi ma rifeti'r-rudefâ*" adlı bir eserinden söz edilmektedir. (Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn, esmâül-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn* (I-II), İstanbul 1955 (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, Beyrut ts.), II, 283; Sâmi es-Sakkâr, "İbn Allân", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, s. 308.) Bunlar müellifin sözünü ettiğimiz mezkûr eserine ise yer vermemişlerdir. Müellife isnad edilen bu iki eserin aynı veya farklı olduğuna dair bir bilgiye rastlanamadı. *Buğye*, *Tuhfe*'nin manzum şekli olabilir.

²⁶ el-Hafâcî el-Mısırî, Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer, *Nesîmü'r-riyâz fî Şerhi Şifâ'i'l-Kâdi İyâz* (I-VI), Takdim ve ta'lik: Muhammed Abdülkadir Ata, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut 1421/2001, II, 363. el-Hafâcî mezkûr eserinde Ebû Zer b. Muvaffakuddin'in Resûlullah'ın terkesine binenlerin isimlerini manzum bir şiirinde zikrettiğini belirtir ve bu metni de nakleder. Bkz. *Nesîmü'r-riyâz*, II, 363-364.

²⁷ Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz*, II, 363-364. Yazar ayrıca "*İbn Mende'den başkaları bu sayıyı elli civarına ulaştırmışlardır. İbrahim b. Ahmed el-Halîl ez-Zebîdî el-Yemenî, "el-Menhecû'l-A'del Şerhu mevlidil'ehdel" adlı eserinde bunlardan çoğunu zikretmiştir*" der (*Nesîmü'r-riyâz*, II, 364).

²⁸ Bkz. Abâdî el-Hadramî, Abdullah b. Saîd b. Muhammed, *Münthe's-sûl alâ vesâilil-vusûl ilâ şemâilil-Rasûl* (I-IV), Dârü'l-minhâc, III. Baskı, Cidde 1426/2005, II, 595-596. Abâdî el-Hadramî devamlı söz konusu şerhin beyitlerini açıklamakta ve zikredilen sahâbîlerin Resûlullah'ın terkesine bindirdiklerini bildiren rivayetlerin hangi musannifler tarafından nakledildiklerini bildirmektedir. Abâdî el-Hadramî, *Münthe's-sûl*, II, 596-599.

²⁹ Abâdî el-Hadramî, *Münthe's-sûl*, II, 594-595. Yazar bazılarının ne zaman veya nerede Resûlullah'ın terkesine bindiğini de belirtmiştir.

ifade edilmişti. Bununla birlikte rivayetlerde yer alan örnekler, genel olarak Resûlullah'ın yolculuklarını ve eve dönüşlerini bazen tâlim, terbiye ve çocuklara iltifatta nasıl kullandığını göstermesi açısından yeterlidir.

Bazı siyer ve şemâil kaynaklarında ise konuya Hz. Peygamber'in tevazuu münasebetiyle yer verildiği görülmektedir.³⁰ Hâkim'in Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre de terkisine birilerini bindirmesi Resûlullah'ın genellikle tevazuundan dolayı yaptığı bir uygulamadır. Bu rivayete göre "*Resûlullah bineğinin arkasına birilerini bindirirdi, yemeğini yerde yerd, kölelerin davetine icabet ederdi ve merkebe binerdi.*"³¹ Konu hakkında Türkçede yapılan önemli bir çalışma ise Nihat Yatkın'ın "Erdâfu'n-Nebî (Hz. Peygamber'in Bineğine Aldığı Sahâbiler) ve Hadis Rivayetine Katkıları" adlı makalesidir.³² Yatkın makalesinde Resûlullah'ın terkisine birilerini alma sebeplerine kısaca değinmiş ve bunu ahkâmı öğretmek, yolcuya yardımcı olmak ve çocukların gönlünü almak olarak belirtmiştir. Devamla Resûlullah'ın terkisindekilerle diyaloglarına bazı örnekler zikretmiş, İbn Mende'ye dayanarak "Redîfü'n-nebî" olan 34 sahâbenin ismini nakletmiştir. Yatkın ağırlıklı olarak bu sahâbîlerin hadis rivayetine katkıları üzerinde durmuş, sadece bu kişilerden nakledilen hadislere örnekler vermiştir. Diğer bir çalışma ise Selim Demirci'nin konuyu eğitim açısından değerlendirdiği "Gençlerin Ahlâk Eğitimi Açısından Hz. Peygamber'in Terkisine Aldığı Genç Sahâbiler ve Onlara Tavsiyeleri" adlı tebliğidir.³³

3. Resûlullah'ın Terkisine Bindirdiği Kişiler

Resûl-i Ekrem muhtelif vesilelerle ashâbından pek çok kişiyi bineğinin arkasına bindirmiştir. Bunlar arasında yetişkinler, gençler, çocuklar ve hanımları bulunmaktadır. Hadis ve siyer kaynaklarında bu özellikleri belirtilen veya bir hadisin naklinde Resûlullah'ın terkisinde yer aldığı ifade edilen kişiler şunlardır:

Genç ve Yetişkinler:

1. *Ebû Bekr b. Ebî Kuhâfe* (ö. 13/634)³⁴
2. *Osman b. Affân* (ö. 35/656)³⁵
3. *Ebû Zer el-Gıfârî* (ö. 32/653)³⁶
4. *Zeyd b. Hârise (Hibbû Rasûlillah)* (ö. 8/629)³⁷

³⁰ Bkz. Kâdî İyâz, *Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, eş-Şifâ bi ta'rifî hukûkî'l-mustafâ* (I-II), Dârü'l-Feyhâ, II. Baskı, Amman 1407, I, 263; Kastallânî, *Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye* (I-IV), thk.: Salih Ahmed eş-Şamî, el-Mektebü'l-İslâmî, II. Baskı, Beyrut 1425/2004, II, 340.

³¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 119.

³² Nihat Yatkın, "Erdâfu'n-Nebî (Hz. Peygamber'in Bineğine Aldığı Sahâbiler) ve Hadis Rivayetine Katkıları", ss. 117-128.

³³ Selim Demirci'nin konuyu eğitim açısından değerlendirdiği "Gençlerin Ahlâk Eğitimi Açısından Hz. Peygamber'in Terkisine Aldığı Genç Sahâbiler ve Onlara Tavsiyeleri" (Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler, 6-7-8 Ekim 2016, 2016, cilt: II, s. 985-1009)

³⁴ Ebû Bekir hicret esasında Hz. Peygamber'in terkisinde olduğu halde Medine'ye girmişlerdir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 180, 233; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *Kitâbü'l-musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr* (I-VII), thk.: Kemal Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-rüşd, I. Baskı, Riyad 1409/1989, VI, 329, No: 31812; VII, 346, No: 36625; Buhârî, *Salât*, 48; *Menâkibu'l-ensâr*, 45, 46; Müslim, *Mesâcid*, 9; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebî*, ss. 13-14, 16-17.

³⁵ Hz. Osman, İbn Mende'nin rivayetine göre Bedir'den dönüşte Ravhâ'da Resûlullah'ın terkisine binmiştir. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebî*, ss. 18-19; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 606-607.

³⁶ Bkz. Ebû Dâvûd, *Hurûf*, 34; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebî*, ss. 41-42; Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık, *el-Müsned* (I-XVIII), thk.: Mahfûzurrahmân Zeynullah, Âdil b. Sa'd, Sabrî Abdülhâlık eş-Şâfî, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, I. Baskı, Medine 1988-2009, IX, 407, No: 4010.

³⁷ Resûlullah tarafından çok sevilen Zeyd, "*Hibbu Rasûlillah*" olarak bilinir. Hz. Hatice onu Hz. Peygamber'e hibe etmişti. Hz. Peygamber de onu evlâtlık edindi ve "*annemden sonra annem*" dediği Ümmü Eymen'le evlendirdi.

5. Şerîd b. Süveyd es-Sekâfî (ö. 60-64/680-683)³⁸
6. Ebû Talha Zeyd b. Sehl b. Esved el-Ensârî (ö. 34/654-55)³⁹
7. Süheyl b. Beyzâ (İbn Vehb b. Rebîa) (ö. 9/630)⁴⁰
8. Üsâme b. Umeyr el-Hüzelî⁴¹
9. Uveymir b. Kays Mâlik el-Ensârî (Ebû'd-Derdâ) (ö. 32/652)⁴²
10. Ebû İyâs⁴³
11. Havvât b. Cübeyr el-Ensârî el-Medîni (ö. 40/660-61)⁴⁴
12. Ukbe b. Âmir (ö. 58/678)⁴⁵
13. Fazl b. Abbas (ö. 13 veya 18/634 veya 639)⁴⁶
14. Üsâme b. Zeyd (el-Hibbû ibni'l-Hibb) (ö. 54/674)⁴⁷

Mekke döneminden itibaren hep Resûlullah'ın yanında olan Zeyd b. Hârise'nin birçok defa Resûlullah'ın bineğinde onunla beraber olması mümkündür. Bkz. Ahmed b. Hanbel, I, 189; Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemül-kebir* (I-XXV), thk.: Hamdî Abdülmecid es-Silefi, Dâru İhyâ'i't-türâsî'l-Arabî, II. Baskı, yy., 1404/1983, V, 86-87, No: 4663; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 43-45; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 216; Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecma'uz-zevâid ve menba'ül-fevâid* (I-X), Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1408/1988, IX, 417.

³⁸ Cahiliye dönemi şairlerini çok iyi bilen bir sahâbîdir. Resûlullah ona terkinde iken Ümeyye b. Ebî's-Salt'ın şairlerinden okutmuştur. Bkz. Müslim, *Şi'r*, 1; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 272, No: 26010; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 51-53.

³⁹ Ebû Talha Hayber'in fethinde Resûlullah'ın terkinde binmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 385; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 393, No: 36877; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, V, 97, 4705; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 56-57.

⁴⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 466, 467; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, VI, 210, No: 6033, 6034; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 58-59; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 630; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe* (I-VII), thk.: Adil b. Yûsuf el-Azzâzî, Dârü'l-vatan li'n-neşr, I. Baskı, Riyad 1419/1998, III, 1322, No: 3329; İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe* (I-VIII), thk.: Adil Ahmed Abdülmecid, Ali Muhammed Muavvid, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut 1415/1994, III, 174, No: 3574.

⁴¹ Bazı kaynaklarda ondan nakledilen rivayetlerde ismi zikredilmeksizin sadece "*Redifü'n-nebî*" denilerek kendisinden bahsedilmiştir. Bkz. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk'ın *el-Musannef*'i içinde), XI, 424, No: 20809; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 77; Ahmed b. Hanbel, V, 59, 71, 365; Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (I-X), thk.: Hasan Abdülmun'im Çelebi, Müessesetü'r-risâle, I. Baskı, Beyrut 1421/2001, IX, 205, No: 10312; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 292; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *Şu'abü'l-imân* (I-XIV), thk.: Abdülahi Abdülhamid Hâmid, Mektebetü'r-rüşd, I. Baskı, Riyad 1423/2003, VII, 161-162, No: 4819, 4820. Hâkim bu şahsı bazılarının Üsâme b. Mâlik olarak zikrettiklerini belirtir. Tirmizî ise Üsâme b. Umeyr el-Hüzelî olarak tanıtmaktadır. Tirmizî, *Tahâret*, 2.

⁴² Bedir savaşı sırasında ve Ensar'dan en son Müslüman olan kişi olarak bilinmektedir. Uveymir b. Âmir, Uveymir b. Abdullah ve Uveymir b. Zeyd olarak tanınmaktadır. Resûlullah'ın terkinde bindiğine dair bir rivayet için bkz. Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut ts., s. 197, No: 891; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 79.

⁴³ İbnü'l-Esir Ebû İyâs veya İbnü'l-İyâs olarak bilinen bu şahsın, Benî Saide'den Ebû İyâs b. Sehl olduğunu nakleder. Resûlullah'ın bineğine bindiğini kendisi haber vermektedir. Bkz. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 83; İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İzzüddin, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe* (I-VIII), thk.: Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmed Abdülmecid, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut 1415/1994, VI, 21; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 21.

⁴⁴ Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 364; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 88.

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, I, 144. Ziriklî de onu "*Redifü'n-nebî*" olarak tanıtırken (Ziriklî, Hayruddin b. Mahmud b. Muhammed ed-Dimeskî, *el-A'lâm* (I-V), Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, XV. Baskı, yy., 2002, IV, 240) İbn Mende ona yer vermemiştir.

⁴⁶ Abbas b. Abdülmuttalib'in en büyük çocuğudur. Resûlullah'ın bineğinin arkasına bindiği için "*Ridfü Rasûlillah*" veya "*Redifü Rasûlillah*" denilmiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 40-41; İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah, *Târîhu Dimesk* (I-LXXX), thk.: Amr b. Garâme el-Amravî, Dârü'l-fikr, Beyrut 1415/1995, XXXVIII, 328, 329; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîhu'l-İslâm* (I-LII), thk.: Ömer Abdüsselâm et-Tedmurî, Dârü'l-kütübî'l-Arabî, Beyrut 1413/1993, III, 182; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 149. Fazl'ın Resûlullah'ın terkinde bindiğini bildiren bazı rivayetler için bkz. Buhârî, *Hac*, 22, 86, 101; *Cihâd*, 126; Müslim, *Hac*, 147, 266, 267; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 28, 63; Tirmizî, *Hac*, 78; Nesâî, *Menâsik*, 216, 229; İbn Mâce, *Menâsik*, 84; Ahmed b. Hanbel, I, 210, 211, 213, 214, 269, 277; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 30.

⁴⁷ Üsâme Resûlullah'ın sevgilisi "*Hibbû Rasûlillah*" olup ilk Müslümanlardan Zeyd b. Hârise'nin oğludur. Annesi ise Resûlullah'ın ikinci annem dediği Ümmü Eymen (Bereke)'dir. Üsâme Resûlullah'ın yanında aile

15. Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)⁴⁸
16. Muâviye b. Ebî Süfyan (ö. 60/680)⁴⁹
17. Muâz b. Cebel (ö. 18/639)⁵⁰
18. Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697)⁵¹
19. Sudey b. Aclân Ebû Ümame el-Bâhilî (ö. 86/705)⁵²
20. Ebû Hüreyre (ö. 58/678)⁵³
21. Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656)⁵⁴
22. Sabit b. ed-Dahhâk el-Ensârî (ö. 64/683)⁵⁵
23. Seleme b. Amr el-Akva' el-Eslemî (ö. 74/693)⁵⁶
24. Kays b. Sa'd el-Ensârî (ö. 60/680)⁵⁷
25. Zeyd b. Erkâm (ö. 68/688)⁵⁸

Çocuklar:

1. Hz. Hasan (ö. 49/669)⁵⁹

bireylerinden biri gibi (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 45-54) olup Resûlullah'ın terkisine en fazla binenlerdendir. Bu husustaki bazı rivayetler için bkz. Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam es-San'ânî, *el-Musannef* (I-XI), thk.: Habîburrahman el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, II, Baskı, Beyrut 1403, V, 81, 490, No: 9065, 9784; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 48; Buhârî, *Cihâd*, 59, 127; Megâzî, 49, 77; *Tefsîr, Sûre* 3, 15; *Merzâ*, 15; *Libâs*, 98; *Edeb*, 115; Müslim, *Cihâd*, 116; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 46, 47; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ* (I-X), thk.: Muhammed Abdülkadir Atâ, Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, III, Baskı, Beyrut 1424/2003, II, 463, No: 3783.

- ⁴⁸ Hz. Ali, hayatında birçok defa Resûlullah'ın terkisine binmiştir. Bunlardan birkaçı Vedâ haccında vuku bulmuştur. Bkz. Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 19, 73; *Libâs*, 18; Beyhakî, Sünen, III, 350, No: 5983; V, 228, 390, No: 9618, 10220; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, XVIII, 261-262, No: 655; *el-Mu'cemül-evsat* (I-X), thk.: Tânk b. İvazullah-Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Dârü'l-harameyn, Kahire 1415/1995, III, 173, No: 2837; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubî en-Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb* (I-IV), thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Dârü'l-cil, I, Baskı, Beyrut 1412/1992, III, 1255, No. 2063; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 20-21. Bedir savaşının sonunda Resûlullah'ın onu atının terkisine bindirdiğine dair bir rivayet daha vardır. Bkz. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 69; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 379, No: 489; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidil-mesânîdi's-semâniyye* (I-V), Muhammed Habiburrahman el-A'zamî, Dârü'l-ma'rife, Beyrut tsz, IV, 212-213, No: 4305; Heysemî, *Mecma' u'z-zevâid*, VI, 77.
- ⁴⁹ Bkz. Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VIII, 180, No: 2624; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 34-36; İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, LIX, 88; LXII, 403; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, IV, 310.
- ⁵⁰ Bkz. Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 48; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 38.
- ⁵¹ Resûlullah'ın terkisine bindiğine dair bir rivayet için bkz. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 75; İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, XI, 230, No: 2791; XX, 100; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 613.
- ⁵² Resûlullah'ın terkisine bindiğini kendisi haber vermektedir. Bkz. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 78.
- ⁵³ Birkaç defa Resûlullah'ın terkisine bindiğine dair rivayetler mevcuttur. Bkz. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 85; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 343; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 610; Abâdî el-Hadramî, *Münthe's-sûl*, II, 605-606.
- ⁵⁴ İbn Mende ona yer vermemiştir. Bezzâr'ın rivayetine göre Resûlullah'ın terkisine binmiştir. Bkz. Bezzâr, *Müsned*, VII, 319, No: 2918; Heysemî, *Mecma' u'z-zevâid*, I, 50; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 609.
- ⁵⁵ O Hendek savaşında Resûlullah'ın terkisinde idi. Bkz. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 50; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, I, 467; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, I, 205, No: 257; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 507-508, No: 896.
- ⁵⁶ Birçok defa Resûlullah'ın terkisine binmiştir. Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 420, No: 37002; Buhârî, *Megâzî*, 37; *et-Târihu'l-kebir*, VI, 301, No: 2469; Müslim, *Cihâd*, 132; Ahmed b. Hanbel, IV, 48, 52-53; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, VII, 24, 31, No: 6267, 6286; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 54, 55.
- ⁵⁷ Onun Resûlullah'ın terkisine bindiğini bildiren bazı rivayetler için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 139; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 128; Ahmed b. Hanbel, III, 421; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, XVIII, 353-354, No: 902; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 86-87; Beyhakî, *Şu'abü'l-imân*, XI, 212, No: 8427; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 614; Abâdî el-Hadramî, *Münthe's-sûl*, II, 601.
- ⁵⁸ İbn Mende onu zikretmemiştir. Zeyd b. Erkâm'ın bir sefer dönüsünde Resûlullah'ın terkisinde olduğu bildirilmektedir. Bkz. Tirmizî, *Tefsîru sûreti'l-münafikin*, 63; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, V, 186-187, No: 5041.
- ⁵⁹ Resûlullah'ın terkisine birçok defa bindiği anlaşılmaktadır. Bkz. Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 60,66; Tirmizî, *Edeb*, 27; Ahmed b. Hanbel, I, 203; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 22-23, 26.

2. Hz. Hüseyin (ö. 61/680)⁶⁰
3. Abdullah b. Abbas (ö. 68/688)⁶¹
4. Abdullah b. Cafer b. Ebî Tâlib (ö. 80/699-700)⁶²
5. Ali b. Ebi'l-Âs (İbn bint Rasûlillah) (ö. 12/633)⁶³
6. Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692)⁶⁴
7. Ubeydullah b. Abbas b. Abdilmuttalib (ö. 58/678)⁶⁵
8. Kusem b. Abbas b. Abdilmuttalib (ö. 57/676)⁶⁶

Konuya yer veren kaynaklarda Hz. Peygamber'in hanımlarıyla birlikte terkisine binen bazı hanım sahâbilerin isimlerine de rastlanmaktadır. Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah uzun seyahatleri esnasında hanımlarından birini de yanına almıştır.⁶⁷ Resûlullah'ın bu yolculuklarda hanımlarından bazılarını terkisine bindirmiş olması muhtemel olmakla birlikte ezvâc-ı tâhîrâtın genellikle kendilerine mahsus develerle seyahat ettiklerini ifade etmeliyiz. Resûlullah'ın eşleri dışında terkisine bindiği belirtilen hanımların bir kısmının bunu çocukluk dönemlerinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu kişilerle ilgili rivayetlerde bazı ihtilafların olduğunu da belirtmeliyiz. Diğer taraftan Gıfar'lı bir kız Hz. Peygamber'in terkisinde yaptığı yolculuğu anlatırken Resûlullah'ın kendisini "devesinin arkasındaki bir sandukçaya bindirdiğini" belirtmektedir.⁶⁸ Bu rivayetten Resûl-i Ekrem'in kız çocuklarını veya hanımları terkisine erkeklerden farklı olarak özel bir bölmeye bindirdiği anlaşılmaktadır. Resûlullah'ın hanımları da dahil olmak üzere bazı ihtilaflarla birlikte beş hanımı terkisine bindirdiği rivayetlerde yer almaktadır. Bunlar;

⁶⁰ Resûlullah onu da zaman zaman terkisine bindirmiştir. Bkz. Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 60,66; Tirmizî, *Edeb*, 27; Ahmed b. Hanbel, I, 203; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 22-23, 26.

⁶¹ Birçok defa Resûlullah'ın terkisine binen çocuk sahâbilerden biridir. Bkz. Tirmizî, *Kıyâme*, 59; Ahmed b. Hanbel, I, 293, 303, 307; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 541; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XII, 93, No: 12648; Hâkim et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Hasan, *Nevâdirü'l-usûl fi ma'rifeti ehâdîsi'r-rasûl* (I-II), thk.: Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut, 1413/1992, I, 130; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 24-26.

⁶² Hz. Ali'nin yeğenidir. Habeşistan'da doğan ilk sahâbidir. Resûlullah'ın vefatında on yaşlarında idi. Resûlullah'ın terkisine bindiğine dair hakkında en çok rivayet bulunan kişilerden biridir. Bazı örnekler için bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 308, No: 26373; VI, 321, No: 31756; Müslim, *Hayz*, 79; *Fezâilü's-sahâbe*, 65-68; Ebû Dâvud, *Cihâd*, 44; Dârimî, *Vudû*, 72; Ahmed b. Hanbel, I, 203, 204; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XIII, 78, No: 193; XIV, 148, No: 14776; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 27-28, 29.

⁶³ Resûlullah'ın torunlarından biri olup Hz. Zeyneb'in oğludur. Resûlullah onu Mekke'nin fethinde terkisine bindirmiştir. Bkz. İbn Abdilber, *el-İstâb*, III, 1134, No: 1857; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 131, No: 6964; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, V, 2968; VI, 3194; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 61; Kastallânî, *el-Mevahibü'l-ledünniyye*, II, 61; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, XI, 467.

⁶⁴ Medine'de doğan ilk muhâcîr çocuğu olan Abdullah b. Zübeyr Ebû Bekir'in torunu olup annesi Hz. Esmâ'dır. Çocukken Resûlullah'ın bineğine bindirdiği kişilerden biridir. Bkz. Buhârî, *Cihâd*, 196; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 62.

⁶⁵ Kardeşi Abdullah'tan bir yaş küçük olup Resûlullah vefat ettiğinde 12 yaşında idi (İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 19-20). Resûlullah'ın terkisine bindiğini bildiren bir rivayet için bkz. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 76.

⁶⁶ Hz. Hüseyin'in süt kardeşi olan ve Resûlullah'a çok benzeyen Kusem b. Abbas "*Redîfü'n-nebî*" ünvanına sahip sahâbilerden biridir. Bkz. Buhârî, *Libâs*, 100; Ahmed b. Hanbel, I, 205; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, IV, 2356, No: 5786; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 331.

⁶⁷ Buhârî, *Cihâd*, 64.

⁶⁸ *أَرَدْتَنِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حَقِيَّةٍ رَحَلَهُ* İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 227; Ebû Dâvud, *Tahâret*, 120; Ahmed b. Hanbel, VI, 380; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 342-343; Beyhâkî, *Sünen*, II, 570, No: 411, 412; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 80-82. İbnü'l-Esir de "*Hakibe*"yi devenin arkasına eklenen ve içine azık (vb. yolculuk malzemeleri) konulan bir kap olarak tanıtmakta ve kelimenin bu anlamda geçtiği birkaç hadise yer vermektedir. Bkz. İbnü'l-Esir, Ebû's-Seâdât Meccüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn eş-Şeybânî el-Cezerî *en-Nihâye fi garibi'l-hadîs ve'l-eser* (I-V), thk.: Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetü'l-ilmîyye, Beyrut ts, I, 411-412. Buhârî de Abdurrahman b. Ebî Bekir'in hac esnasında kız kardeşi Hz. Aişe'yi devesinin arkasındaki sandukçaya bindirdiğine dair bir rivâyet nakleder. Bkz. Buhârî, *Hac*, 3.

1. Safiyye bint Huyey (ö. 50/670)⁶⁹
2. Âmine bint Ebi's-Salt el-Gıfâriyye⁷⁰
3. Havle Bint Kays⁷¹
4. Ümmü Habîbe el-Cüheniyye⁷²
5. Büreyre.⁷³

Bir kısım rivayetlerde ise isimleri açıklanmayan bazı kişilerin de Resûlullah'ın terkisine bindiğinden bahsedilmektedir. İbn Mende, isimlerini zikretmeksizin “Abdûlmuttalib oğullarından iki genç” şeklinde iki kişiden bahsetmekte ve İbn Abbas'tan “Resûlullah fetih günü Mekke'ye geldiğinde onu Benî Abdûlmuttalib'ten iki delikanlı karşıladı. Resûlullah onlardan birini önüne, diğerini de arkasına bindirdi” şeklinde bir rivayete yer vermektedir.⁷⁴ Hâlbuki Buhârî'nin rivayetinde bu kişilerin Kusem ve Fazl olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁵ İbn Mende yine “Resûlullah'ın ashâbından bir kişi (Racülün min ashâbi'n-Nebi)” ifadesiyle Resûlullah'ın hac esnasında terkisine bindirdiği bir şahıstan daha bahsetmektedir.⁷⁶

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz sahâbeyi dikkate aldığımızda Resûl-i Ekrem'in terkisine aldığı kişilerin birbirinden çok farklı özelliklere sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bunlar arasında ilk dört halifeden üçü ile birlikte ehl-i beyten kimseler, yakın arkadaşları, İslâmı sonraki kuşaklara aktarmada önemli hizmetleri olan gençler, kız çocukları ve eşlerinden bir kısmı ile yakın akrabalarının çocuklarının bulunduğu görülmektedir. Rivayetlerde zikredilen şahıslardan başkalarının da Resûlullah'ın terkisine binmiş olması ihtimal dahilindedir.

⁶⁹ Hayber'in fethinden dönüşte Resûlullah'ın terkisine bindiği rivayet edilmektedir. Bkz. Buhârî, *Salât*, 12; *Cihâd*, 75, 197; *Libâs*, 102; *Edeb*, 104; Müslim, *Hac*, 429, 462; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 70-72. Diğer bir örnek için bkz. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 209, No: 1385; XIII, 36, No: 7119; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, IV, 135, No: 4157; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, III, 385.

⁷⁰ Bu şahsın isminde kaynaklarda bir hayli ihtilaf söz konusudur. Onun *Âmine bint Ebi's-Salt el-Gıfâriyye*, *Ümeyye bint Ebi's-Salt*, *Benî Gıfâr'dan bir Kadın*, *Ümeyye b. Ebi's-Salt* hatta Hz. Âmine olduğundan bahsedilen vardır. İbn Sa'd onu *Ümeyye bint Kays Ebi's-Salt el-Gıfâriyye* şeklinde tanıtmaktadır (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 227, No: 4245). İbn Hişâm ise bu şahsı *Ümeyye b. Ebi's-Salt* şeklinde zikretmekte ve o bir râvi konumunda olup Resûlullah'ın terkisine binme olayını “*Gıfâr'lı Kadın*”dan nakletmektedir. (İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 342-343). Beyhakî bu şahsın isminin kitabında “*Ümeyye bint Ebi's-Salt*” olarak kayıtlı olduğunu, başkalarının ise onu *Âmine bint Ebi's-Salt* olarak zikrettiklerini ve doğru olanın da bu olduğunu belirtir (Beyhakî, *Sünen*, II, 570, No: 4111). İbn Mende ise *Ümeyye ve Âmine bint Ebi's-Salt* olarak zikretmektedir (İbn Mende, *A.g.e.*, ss. 80-82). Resûlullah'ın terkisinde olduğundan bahsedilen Âmine'nin ise onun annesi olduğundan bahsedilen bile vardır. (Abâdî el-Hadramî, *Münthehe's-sûl*, II, 597). Kaynaklar daha çok onun adını *Ümeyye bint Ebi's-Salt* olarak zikretmişlerdir. Tartışmalar için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 342-343; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 227, No: 4245; Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 120; Ahmed b. Hanbel, VI, 380; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 80-82; Beyhakî, *Sünen*, II, 570, No: 4111, 4112; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, VII, 29, No: 6747; VII, 423, No: 7702.

⁷¹ Onun *Bint Kays b. Kahd el-Ensârî* olduğu, *Ümmü Muhammed* olarak künyelendiği ve Hz. Hamza'nın hanımı olduğu söylenmektedir. Bkz. Abâdî el-Hadramî, *Münthehe's-sûl*, II, 598; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 613. Ayrıca bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 327, No: 4593; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, IV, 1833, No: 3324; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, VII, 96, No: 6895; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 113, No: 1116.

⁷² Abâdî el-Hadramî, *Münthehe's-sûl*, II, 595.

⁷³ Hakkında bilgi verilmeksizin Resûlullah'ın terkisine bindiği zikredilmektedir. Bkz. es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 616.

⁷⁴ İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, s. 64. es-Sâlihî “*Benî Abdûlmuttalib'den bir genç*” şeklinde ismi zikredilmeyen birine yer vermiştir (*Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 612). 25 ve 26. sırada zikredilen şahısların da isimleri açıklanmamıştır. Bkz. *A.g.e.*, VII, 613.

⁷⁵ Buhârî, *Libâs*, 100. Bu rivayette İbn Abbas “*Resûlullah (Mekke'nin fethinde) Abbas'ın oğlu Kusem'i bineğinin önüne, Fazl'ı da arkasına veya Kusem'i bineğinin arkasına, Fazl'ı da önüne bindirmiş olduğu halde girdi*” demektedir.

⁷⁶ İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 73-74. Ancak diğer kaynaklarda söz konusu hâdisede ismi zikredilmeyen bir kişinin Resûlullah'ın haccın nasıl ifa edileceğine dair açıklamalarını tekrarlamasından bahsedilmektedir. Bkz. Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 68, 69; Tirmizî, *Hac*, 57; Nesâî, *Menâsik*, 211; İbn Mâce, *Menâsik*, 57; Dârimî, *Hac*, 54; Ahmed b. Hanbel, IV, 309-310, 335.

4. Resûlullah'ın Ashâbdan Bazılarını Terkisine Bindirme Sebepleri

Resûl-i Ekrem'in terkisine birilerini bindirmesi bazen planlı bir hedefe yönelik olduğu gibi, bazen de tamamen o devrin tabii bir uygulaması olarak cereyan ettiğini söylemek mümkündür. Resûlullah'ın yaşadığı çevrede binek hayvanlarına güç yetirebildikleri ölçüde birden fazla kişinin binmesi, o dönemin doğal bir uygulaması olup binek hayvanının gücü ve binecek olan kişilerin ağırlıkları dikkate alınarak bir hayvana birden fazla kişi binmekteydi. Resûlullah'tan başka insanların da terkilerine birilerini bindirdiğine dair pek çok rivayete rastlamak mümkündür. Meselâ Resûlullah Vedâ haccı esnasında Abdurrahman'a kız kardeşi Hz. Aişe'yi bineğinin terkisine alıp Ten'im'den umre yaptırmasını emretmişti.⁷⁷ Hz. Ömer de Ebû Bekir'in terkisine bindiğini haber vermektedir.⁷⁸ Ebû Bekir ise hicret esnasında kendilerine hizmet etmesi için kölesi Âmir b. Führeyre'yi (ö. 4/625) terkisine bindirmişti.⁷⁹ Bununla birlikte Resûlullah'ın bu tabii uygulamayı aynı zamanda tebliğ ve tâlimin bir parçası haline dönüştürdüğü görülmektedir. Resûl-i Ekrem'in terkisine birilerini bindirmesinin sebepleri arasında şunları zikretmek mümkündür:

a. Hayatın Doğal Akışı

Arap Yarımadası'ndaki hayat şartları içinde bilhassa deve, çöl yolculuğunda birden fazla kişinin aynı anda bindiği bir binek hayvanıdır. Gerek seferlerde ve gerekse hac ve umre maksadıyla yapılan seyahatlerde her kişinin müstakil bir bineği bulunmuyordu. Uzun seyahatlerde insanlar binek hayvanlarına ya nöbetleşe biniyorlar ya da hayvanın gücüne göre iki kişi birlikte biniyorlardı. Nitekim üçyüzden fazla kişinin katıldığı Bedir Savaşı'nda sadece yetmiş deve ve iki at bulunuyordu. Otuz bin kişinin katıldığı Tebuk Seferi'nde ise on bin at ve on iki bin deve vardı. İnsanların bir kısmı nöbetleşe hayvanlara biniyor, bir kısmı da iki kişi birlikte bir hayvana biniyordu. Bu seyahatlerde sadece Resûlullah değil, diğer ashâb da bineklerinin terkilerine birilerini bindiriyordu.

Resûl-i Ekrem bilhassa Medine civarında bir yere giderken veya ashâbından birini ziyaret ederken genellikle yalnız gitmemiş, yanına sahâbîlerden birini almıştır. Daha çok hasta ziyaretlerinde, Kubâ'ya gidişlerinde veya Uhud şehidliğini ziyaretlerinde bunun örneklerini görmek mümkündür: Urve b. Zübeyr'in (ö. 94/713) naklettiğine göre "Resûlullah Bedir Savaşı'ndan önce Beni'l-Hâris b. el-Hazrec mahallesinde Sa'd b. Ubâde'yi ziyarete giderken, semeri üzerinde Fedek'te yapılmış bir örtü bulunan bir merkebe binmiş ve arkasına da Usâme'yi bindirmişti."⁸⁰ Yine İbn Ömer'in bildirdiğine göre her cumartesi günü binekli veya yaya olarak Kubâ Mescidi'ni ziyaret eden⁸¹ Resûlullah, bu ziyaretlerinden birini Ebû Hüreyre ile birlikte yapmıştır.⁸² Bunlardan hareketle Resûlullah'ın başbaşa biriyle yaptığı yolculuklarda beraberindeki şahsın

⁷⁷ Buhârî, *Umre*, 6, 7; *Cihâd*, 125; Müslim, *Hac*, 113, 115, 120, 134, 135; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 80; İbn Mâce, *Menâsik*, 48; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, 149, No: 12939. Dolayısıyla Resûl-i Ekrem'in de seferleri esnasında birçok defa hanımlarını bineğinin arkasına bindirmiş olması tabiidir.

⁷⁸ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, III. Baskı, Beyrut 1409/1989, s. 342, No: 987. Başka örnekler için bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 242, No: 25678-25679.

⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 487; el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, I, 59.

⁸⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 490, No: 9784; Buhârî, *Cihâd*, 127; *Tefsîr*, *Sûre* 3, 15; *Merzâ*, 15; *Libâs*, 98; *Edeb*, 115; Müslim, *Cihâd*, 116; İbn Mende, *Mâ'rîfetü esâmî erdâfi'n-nebi*, s. 47. Yatkin Resûlullah'ın bunlara benzer sebeplerle birini terkisine bindirmesini onun "yolcuyla yardımcı olması" bağlamında değerlendirmiştir. Bkz. Yatkin, "a.g.m.", s. 119.

⁸¹ Buhârî, *Fazlu's-salât fi mescidi Mekke ve'l-Medine*, 2, 3.

⁸² Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 343; es-Sâlihî, *Muntehe's-sûl*, II, 605-606.

kendine ait bir bineği yoksa onu terkisine aldığı, kendisi binekli iken yanındaki kişinin yürümesine razı olmadığını söylemek mümkündür.

Allah Resûlü'nün hicret esnasında Hz. Ebû Bekir'le birlikte aynı deve üzerinde Medine'ye girişleri de bu çerçevede değerlendirilebilir. Henüz on yaşında bir çocuk olan Enes b. Mâlik, yıllar sonra bu tabloyu hatırlamakta ve “Resûlullah devesi Kasvâ üzerinde, Ebû Bekir ise onun terkisine binmiş, Neccaroğulları da Resûlullah'ın etrafını kuşatmış olarak Medine'ye doğru hareketi hâlâ gözümün önündedir” demektedir.⁸³ Resûlullah'ın hanımlarını terkisine bindirmesi de aynı şekilde hayatın doğal akışı içinde cereyan etmiştir.

Resûl-i Ekrem'in hayatının doğallığı içinde bazı rivayetlerde onun ve beraberindekilerin binekten düştüğüne de yer verilmektedir. Bu rivayetlerden birine göre Hz. Peygamber Hayber seferinden dönerken eşi Hz. Safiyye'yi (ö. 50/670) terkisine bindirmişti. Yolun bir yerinde devenin ayağı sürçmüş ve Resûlullah'la birlikte Safiyye yere düşmüşlerdir.⁸⁴ Benzer bir hâdise Hz. Peygamber Ebû Hüreyre ile birlikte Kubâ'ya giderken de yaşanmıştır.⁸⁵

b. Çocukları Sevindirmek

Resûl-i Ekrem'in hayatında çocukların ayrı bir yerinin olduğu mâlumdur. O çocuklara selam verir, onlarla oynar ve şakalaşır.⁸⁶ Abdullah b. el-Hâris'in (ö. 84/703) rivayetine göre “Resûlullah Hz. Abbas'ın oğulları Abdullah, Ubeydullah ve Keşîr'i sıraya dizer ve “Kim en önce bana gelirse ona şunu veya bunu vereceğim” derdi. Râvi diyor ki: Çocuklar Resûlullah'a doğru koşarlar ve onun sırtına ve göğsüne sarılırlar, Resûlullah da onları öper ve kucaklardı.”⁸⁷ Asr-ı saadete çocuk olarak erişmiş olanlardan birçoğunun Resûl-i Ekrem ile bir çocukluk anısı vardır.⁸⁸

Yukarıda Resûlullah'ın seyahatlerinden dönüşlerde Medine'nin girişinde çocuklar tarafından karşılandığını ve her defasında onun bir-iki çocuğu bineğine bindirdiğini belirtmiştik. Bunların büyük bir kısmının akraba çocukları olduğu söylenebilir. Meselâ, Resûlullah'ın torunları ve Hz. Abbas'ın çocukları bu iltifata mazhar olmuş şahıslardır. Birçok defa Resûlullah'ın terkisine binmiş olan genç sahâbîlerden Abdullah b. Ca'fer (ö. 80/699) “Resûlullah bir seferden döndüğünde ehl-i beytinden bazı çocuklar tarafından karşılanırdı. Resûlullah'ın döndüğü ben seferde ben karşılamaya götürüldüm. O beni önüne aldı. Sonra da Fâtıma'nın iki oğlundan biri (Hasan veya Hüseyin) getirildi. Resûlullah onu da arkasına aldı. Bir hayvan üzerinde Medine'ye üç kişi birlikte girdik” demektedir.⁸⁹ Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Resûlullah ilk gelen çocuğu bineğinin önüne, daha sonra geleni ise arkasına bindiriyordu.⁹⁰ Seleme b. Ekva' (ö.

⁸³ Buhârî, *Salât*, 48; *Menâkıbu'l-ensâr*, 46; Müslim, *Mesâcid*, 9; Ebû Dâvûd, *Salât*, 19; Nesâî, *Mesâcid*, 12; Ahmed b. Hanbel, III, 122, 287; Beyhakî, *Sünen*, II, 614, No: 4295; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebî*, ss. 16-17.

⁸⁴ Bkz. Buhârî, *Cihâd*, 197; *Edeb*, 104; *Libâs*, 102; Müslim, *Hac*, 429; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebî*, ss. 71-72.

⁸⁵ Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 343; es-Sâlihî, *Münthe's-sûl*, II, 605-606.

⁸⁶ Buhârî, *İstizân*, 15; Müslim, *Selâm*, 14, 15.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, I, 214. Taberânî ise Keşîr b. Abbas'tan şu hadisi nakleder: “Resûlullah beni, Abdullah'ı, Ubeydullah'ı ve Kusem'i bir araya toplar ve sonra da ellerini yana açar, kollarını ileri uzatarak “kim bana en önce gelirse ona şunu veya bunu vereceğim” derdi.” Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XIX, 188, No: 423.

⁸⁸ Bazı örnekler için bkz. Buhârî, *Edeb*, 18, 21, 81; İlim, 18; *Daavât*, 47; Müslim, *Fezâil*, 54, 63; *Fezâilü's-sahâbe*, 141-144; *Edeb*, 30; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 1, 144; *Selâm*, 4; Tirmizî, *Birr*, 69; *Daavât*, 141; *Kıyâme*, 60, 61; *Menâkıb*, 50; İbn Mâce, *Edeb*, 14; *Ticâret*, 67; Ahmed b. Hanbel, I, 200; IV, 35; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 258-259; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 48-49, No: 1685; IV, 140, 233, No: 4823, 5067.

⁸⁹ Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 66; Ahmed b. Hanbel, I, 203; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebî*, ss. 22-23, 28.

⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 54.

74/693) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber ile birlikte Hasan ve Hüseyin’i alaca renkli katırı üzerinde çekerek Rasûlullah’ın odasına kadar götürdüm. Bu çocuklardan biri Resûlullah’ın önünde, diğeri de arkasında idi.”⁹¹

Resûlullah çocuklara iltifat etmek ve bazı şeyleri öğretmek için onları terkesine alırdı. Bununla ilgili pek çok çocuğun Resûlullah ile bir hatıralarının olduğunu görmekteyiz. Onun zaman zaman karşılaştıkları çocukları bineğine bindirdiği görülmekle birlikte bu durum daha çok Resûlullah’ın Medine dışından şehre girişinde yaşanmıştır. Allah Resulü’nün bu uygulamasını bilen çocuklar, onun Medine’ye döndüğü haberini alınca hemen şehir girişine koşmuşlar ve Resûlullah’ın gelmesini beklemişlerdir. Resûl-i Ekrem’in çocukları bineğinin terkesine alması onlar için unutulmaz bir hatıradır. Onlar Resûlullah ile yaşadıkları bu kıymetli anı ilerleyen yaşlarında bir hatıra ve iftihar vesilesi olarak arkadaşlarına anlatmışlardır. Meselâ, Abdullah b. Cafer, bir hatırasını şöyle anlatmaktadır: “Beni ve Abbas’ın iki oğlu Kusem ve Ubeydullah’ı bir görmeliydin! Biz çocuktuk ve oynuyorduk. Bu esnada Resûlullah bir hayvan üzerinde (yanımızdan) geçerken (beni işaret ederek) bunu bana kaldırdınız dedi ve beni önüne bindirdi. Sonra da Kusem için bunu bana yükseltiniz dedi ve onu da arkasına bindirdi.”⁹² Diğer bir rivâyete göre Abdullah b. Cafer, İbn Zübeyr’e “Hatırlıyor musun? Hani ben, sen ve İbn Abbâs üçümüz Resûlullah’ı karşılamıştık” demiş, o da “Evet” cevabını verince Abdullah b. Cafer devamla: “Bizi hayvanına bindirmişti de, seni bırakmıştı” demiştir.⁹³ es-Sâib b. Yezîd (ö. 82/701) ise “Tebük seferinden dönüşünde ben çocuklarla beraber Resûlullah’ı karşılamak için Seniyyetül-Vedâ’ya (Veda Tepesi’ne) gittiğimizi hatırlıyorum” demektedir.⁹⁴ Bu rivayetten Resûl-i Ekrem’in seferlerinden dönüşünde çocukların da onu karşılamak için Medine dışına kadar çıktıkları anlaşılmaktadır. Resûlullah da Medine dışından evine gelinceye kadar çocukları devesine bindirmekte ve böylece onları sevindirmektedir.⁹⁵ O bu uygulamasını sadece Medine’ye girişlerinde değil, aynı zamanda Mekke’nin fethinde şehre girerken de tekrarlamıştır. İbn Abbas’tan “Resûlullah Mekke’ye geldiğinde onu Benî Abdülmuttalib’in küçük çocukları karşıladı. Resûlullah onlardan birini önüne, diğeri de arkasına bindirdi.”⁹⁶ dediği rivayet edilmektedir. Benî Gıfar’dan bir kız çocuğu ise Hayber veya Huneyn seferi esnasında Resûlullah’ın terkesinde yaptığı bir yolculuk hatırasını anlatmakta ve bu yolculuk sonucunda Hz. Peygamber’in kendi eliyle boynuna taktığı bir gerdanlığı hayatı boyunca boynundan hiç çıkarmadığını ve bu gerdanlıkla defnedilmesini vasiyet ettiğini anlatmaktadır.⁹⁷ Seleme b. Amr (ö. 74/693) da Resûlullah’ın onu defalarca binitine bindirdiğini, başını okşadığını ve defalarca kendisi ve nesli için istiğfarda bulunduğunu haber vermektedir.⁹⁸

c. Resûlullah’ın Yakınında Bulunma

⁹¹ Müslim, *Fezâilü’s-sahâbe*, 60; Tirmizî, *Edeb*, 27; İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi’n-nebî*, s. 26. Ayrıca bkz. Yatkın, “a.g.m.”, s. 120.

⁹² Ahmed b. Hanbel, I, 205; Ebû Nuaym, *Ma rifetü’s-sahâbe*, IV, 2356, No: 5786; İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi’n-nebî*, s. 29, 76; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 331.

⁹³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 308, No: 26373; Müslim, *Fezâilü’s-sahâbe*, 65; Ahmed b. Hanbel, I, 203. Buhârî, *Cihâd*, 196 (Buhârî’nin rivayetinde söz konusu ifadeyi İbn Zübeyr, Abdullah b. Cafer’e söylemektedir).

⁹⁴ Buhârî, *Megâzi*, 82; *Cihâd*, 196; Tirmizî, *Cihâd*, 39; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 164. Tirmizî’nin rivayetinde ise “ben çocukken” ifadesi vardır.

⁹⁵ Bkz. Müslim, *Fezâilü’s-sahâbe*, 66, 67; Ahmed b. Hanbel, I, 203.

⁹⁶ Buhârî, *Libâs*, 99; Nesâî, *Menâsik*, 121.

⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 342-343; Ahmed b. Hanbel, VI, 380; Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 120; Beyhakî, *Sünen*, II, 570, No: 411, 412; İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi’n-nebî*, ss. 80-82.

⁹⁸ Buhârî, *et-Târihu’l-kebir*, VI, 301, No: 2469; Taberânî, *el-Mu’cemül-kebir*, VII, 24, No: 6267; İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi’n-nebî*, s. 54; Heysemî, *Mecma u’z-zevâid*, IX, 363.

Resûl-i Ekrem'in terkisine binen kişiler, onun çok yakınında olma ve onunla sohbet etme imkânı buluyorlardı. Bilhassa yakın akrabaları dışındaki ashâbı için bu bulunmaz bir fırsat idi. Yolculuk dışındaki ortamlarda bir kişinin Resûl-i Ekrem ile bu derecede yakın ve uzun süreli beraber olma fırsatı yok denecek kadar az idi. Meselâ Enes b. Mâlik'in üvey babası olan Ebû Talha, Resûlullah'ın terkisinde iken dizinin Resûlullah'ın dizine değdiğini ifade etmektedir.⁹⁹

Benzer bir durum temel hadis kaynaklarında yer almamakla birlikte Câbir b. Abdillah'tan nakledilmektedir. O, "Resûlullah beni bineğinin arkasına bindirdi. Ağzımı nübüvvet mührünün üzerine koydum. Bana misk kokusu kokmaya başladı. Bu gecede ondan, benden başka kimsenin iştmediği yetmiş hadis öğrendim" demektedir ve bu vesileyle Resûl-i Ekrem'e ne derecede bir yakınlık içinde olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁰ Bir başka rivayette ise Hz. Muâviye'nin Resûlullah'a vücut temasından ve bu vesileyle kendisine yapılan duadan bahsedilmektedir.¹⁰¹ Muaz b. Cebel de Resûlullah'ın terkisinde olduğu sırada ona yakınlığını "Ben Peygamber'in (s.a.v.) terkisinde idim ve onunla aramda semerin arka kaşından başka bir şey yoktu" sözüyle ifade etmektedir.¹⁰²

d. Stratejik Durum

Yol rehberliği ve savaş hali gibi durumlarda Resûlullah'ı koruma veya yol güzergâhı ve çevre hakkında bilgi verme gibi sebeplerle Resûlullah bazı ashâbını terkisine bindirmiştir. Ebû Talha'nın (ö. 34/654) Hayber'in fethinde Resûl-i Ekrem'in bineğinde onunla beraber olması¹⁰³ bu çerçevede değerlendirilebilir. Zira Ebû Talha sahâbe arasında kahramanlıklarıyla ve iyi ok atmasıyla tanınan sahâbilerdendi. O, bütün savaşlara katılmış, bilhassa Uhud'da büyük fedakârlık göstermiş, Resûlullah'a atılan oklara göğüs germiştir. Gür sesinden dolayı Resûlullah onun hakkında "Ebû Talha'nın ordu içindeki sesi, bir grup insandan daha hayırlıdır" buyurmuştur.¹⁰⁴ Ebû Talha'nın bu özelliğinden dolayı Hayber'in fethinde Resûlullah'ın yanında olduğunu düşünmek mümkündür. O, Hayber'in fethinde Resûlullah'ın terkisinde olduğunu söylemektedir.¹⁰⁵

e. Tevazu

Resûl-i Ekrem hayatı boyunca insanlar arasında sade ve mütevazı bir hayat sürmüş, asla kendisine imtiyaz tanınmasını kabul etmemiştir. Bunun bir sonucu olarak devrinin tevazu telakkisi gereği Resûlullah bineğine diğer insanlar gibi birilerini almış ve merkeb dahil, insanlar hangi hayvanlara biniyorsa o da binmiştir. Enes b. Mâlik Hz.

⁹⁹ İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 56-57.

¹⁰⁰ İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, s. 75; İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, XI, 230, No: 2791; XX, 100; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 613.

¹⁰¹ Resûlullah Muaviye terkisinde iken "Allah'ım! Onun karnını ilimle ve hilme doldur" diye dua etmiştir. Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 180, No: 2624; İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, LIX, 88; LXII, 403; İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 34-36; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, IV, 310.

¹⁰² Buhârî, *Cihâd*, 46; *Libâs*, 101; *İstizân*, 30; *Rikâk*, 37; *Tevhîd*, 1; Müslim, *İmân*, 48-51; Tirmizî, *İmân*, 18; İbn Mâce, *Zühd*, 35. Diğer bir örnek için bkz. Makrîzî, *İmtâ'ü'l-esmâ'*, VII, 103; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 282; es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd*, II, 112.

¹⁰³ Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 393, No: 36877; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 385; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, V, 97, 4705.

¹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 513, No: 33423; Ahmed b. Hanbel, III, 112, 203, 249; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 352 (Hâkim'in rivayetinde bin kişiden daha hayırlı olduğu belirtilmektedir). Onun kahramanlığı hakkında ayrıca bkz. Buhârî, *Menâkübü'l-ensâr*, 18.

¹⁰⁵ Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 393, No: 36877; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 385; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, V, 97, 4705; Buhârî ve Müslim rivayetlerinde ise Ebû Talha'nın Resûlullah'ın terkisinde olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Bkz. Buhârî, *Salât*, 12; Müslim, *Hac*, 462. Bu rivayetlerde Ebû Talha kendi bineğine binmiş, Enes de onun terkisine binmiştir. Buna göre Enes önce Ebû Talha'nın terkisine binmiş ve bir süre sonra da Ebû Talha Resûlullah'ın terkisine binmiş olabilir.

Peygamber'in mütevazı davranışından söz ettiği "Resûlullah bineğinin terkesine birini bindirir, yemeğini yerde yer, kölelerin davetine icabet eder ve merkebe binerdi"¹⁰⁶ rivâyetinde onun terkesine birilerini bindirmesini de saymaktadır. Bazı kaynaklar Resûlullah'ın terkesine bindirdiği kişiler hakkındaki rivayetleri onun tevazuundan bahsettikleri bölümde zikretmişlerdir. Meselâ Gazâlî (ö. 505/1111) Hz. Peygamber'in tevazuu hakkında bilgi verirken "Resûlullah arkasına kölesini veya başkalarını bindirirdi. Bazen bir at, bazen bir deve, bazen boz bir katır ve bazen de bir merkebe, yani ne bulursa ona binerdi. Bazen de yürüyerek ve yalınayak sarıksız-ridasız, başı açık bir vaziyette Medine'nin uzak mahallelerindeki hastaları ziyaret ederdi"¹⁰⁷ demektedir.¹⁰⁷ Kastallânî de (ö. 923/1517) konuyu Resûlullah'ın tevazuu bağlamında ele almış ve onun terkesine bindirdiği kişilerle ilgili birkaç rivayete yer vermiştir.¹⁰⁸ Abdullah b. Ömer'in rivayetine göre Resûlullah'ın Mekke'nin fethinde kendi kabilesinden birini değil, azadlı kölesinin oğlu Üsâme b. Zeyd'i terkesine bindirdiğini görmekteyiz.¹⁰⁹ Bu durum tevazu açısından dikkat çekicidir. Onun bu davranışı ashâbı tarafından da devam ettirilmiştir. Zira Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın da tevazu düşüncesiyle bineklerinin arkasına çocukları bindirerek Medine'ye girdikleri bildirilmektedir.¹¹⁰

Resûlullah tevazu göstererek bineğinin önüne veya arkasına ashâbından birilerini bindirmesiyle birlikte bazıları küçük çocukları bile Resûlullah'ın önüne -hatta arkasına- bindirmeyi ona karşı bir saygısızlık olarak görmüş ve bundan kaçınmışlardır. Bunun bir örneğini Ensâr'ın önde gelenlerinden Sa'd b. Ubâde'de (ö. 14/635) görmekteyiz. Resûlullah Sa'd b. Ubâde'yi ziyaretinden sonra evine dönmek istediğinde Sa'd, bir merkebi Resûlullah'ın binmesi için hazırlamıştı. Resûl-i Ekrem kendisi için hazırlanan merkebe binince Sa'd, oğlu Kays'ı merkebi geri getirmesi için Resûlullah'ın arkasına bindirmek istemiş, Resûlullah ise önüne bindirmesinde ısrar etmiştir. Sa'd ise çocuğun Resûlullah'ın önüne binmesini ona karşı bir nevi saygısızlık olarak görmüş ve Kays'ı göndermekten vaz geçmiştir.¹¹¹

Resûlullah'ın eş-Şehbâ adlı katırını seferleri esnasında çeken ve bakımını yapan Ukbe b. Âmir'in de Resûlullah'ın bineğine binmekten kaçındığı bildirilmektedir. Bir sefer esnasında Hz. Peygamber bineğinden inerek Ukbe'nin binmesini istemiş, fakat o bunu kabul etmemiştir. Resûlullah bu ısrarını defalarca tekrarlayınca Ukbe ona isyan etmiş olma korkusuyla Resûlullah'ın devesine binmiştir.¹¹²

f. Eğitim-Öğretim, Tebliğ-Tebyin İçin Resûlullah'ın Terkesine Birilerini Bindirmesi

¹⁰⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 119.

¹⁰⁷ Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn* (I-IV), Dârü'l-Ma'rîfe, Beyrut tsz, II, 362.

¹⁰⁸ Bkz. Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 340-343. Zehebî ise Resûlullah'ın terkesine birilerini bindirmesini onun semâili ve filleri bahsi altında ele almakta ve Resûlullah'ın bir bineğe bindiğinde önüne bir çocuğu veya arkasına kölesini ya da birilerini bindirdiğini ifade etmektedir. Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 477.

¹⁰⁹ Buhârî, *Cihâd*, 59, 127; *Megâzi*, 49, 77; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 81, No: 9065; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 48; Beyhakî, *Sünen*, II, 463, No: 3783.

¹¹⁰ Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, X, 488, No: 7848.

¹¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 139. Bazı rivayetlerde ise Sa'd, oğlu Kays'ı Resûlullah'ın arkasına da bindirmek istememiştir. Sa'd oğlu Kays'ın Resûlullah'a evine kadar arkadaşlık etmesini istemiş, Resûlullah ise merkebe Kays'ın da binmesini söylemiştir. Kays Resûlullah ile birlikte merkebe binmekten çekinince ona "Ya merkebe bin veya geri dön" demiş ve Kays Resûlullah ile birlikte gitmekten vaz geçerek geri dönmüştür. Bkz. Ebû Dâvûd, *Edeb*, 128; Ahmed b. Hanbel, III, 421; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XVIII, 353-354, No: 902; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, XI, 212, No: 8427. Diğer bir rivayete göre Resûlullah Kays'ın öne binmesini istemiş, ancak Sa'd'ın ısrarı sonucu o Hz. Peygamber'in bineğinin arkasına binmiştir. Bkz. İbn Mende, *Ma'rîfetü esâmi erdâfi'n-nebi*, ss. 86-87.

¹¹² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XVII, 335-336, No: 928.

Resûl-i Ekrem, risalet hayatı boyunca her fırsatı tebliğ ve tebyin açısından değerlendirmiş, Allah'ın emirlerini ümmetine ulaştırmaya çalışmıştır. Hicretle birlikte ömrünün belli bir kısmı yolculukta ve binek hayvanlarının sırtında geçen Allah Resûlü, seyir halindeyken, mola verdiklerinde, namaz kıldıklarında ve istirahat çekildiklerinde hep tebliğ görevini sürdürdüğü gibi terkisinde bulunan kişilerle de uzun uzun sohbet etmiş, onlara bazı duaları öğretmiş, yaptıkları yanlış bir hareketin akabinde nasihatlerde bulunmuştur.¹¹³ Diğer başlıklar altında zikrettiğimiz örneklerin bazısının aynı zamanda eğitim-öğretim, tebliğ ve tebyin özelliği taşıdığı bir gerçektir.

Bu konuda bilhassa Vedâ haccında Resûl-i Ekrem'in farklı mevkilerde birilerini terkisine bindirmesi, onun ömründe bir defa farz haccı eda ettiği için hac menâsikinin iyi kavranılması açısından dikkat çekicidir. Zira bir kısım rivayetlerden anlaşıldığı üzere Resûlullah Vedâ haccı boyunca ashâbından genç olan kişileri uzun süre terkisinden eksik etmemiştir. Bunlardan biri Hz. Ali'dir. Gurfe b. el-Hâris el-Kindî, Vedâ haccında Resûlullah'ı gördüğünü, ona bir kurbanlık getirildiğinde Hz. Ali'yi çağırarak birlikte kurbanlıkları kestiklerini, işleri bitince de Resûlullah'ın devesine bindiğini ve Hz. Ali'yi de terkisine bindirdiğini haber vermektedir.¹¹⁴ Amr b. Râfi' el-Müzenî ise Hz. Ali'nin başka bir zaman tekrar Resûlullah'ın terkisine bindiğini bildirmekte ve "*Resûlullah'ı (Vedâ haccı esnasında) bir öğleden sonra devesinin üzerinde hitap ederken ve terkisinde de Ali b. Ebî Tâlib varken gördüm*" demektedir.¹¹⁵

Resûl-i Ekrem, Vedâ haccında uzun bir süre Fazl b. Abbas'ı ve Üsâme b. Zeyd'i de terkisine almıştır. Bu hususta İbn Abbas Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Üsâme'nin, Müzdelife'den Mina'ya kadar da Fazl b. Abbas'ın Resûlullah'ın terkisinde olduğunu bildirmektedir.¹¹⁶ Hatta İbn Sa'd'ın Urve'den aktardığı bir rivayete göre Resûlullah Arafat'tan Müzdelife'ye hareketini Üsâme'yi beklediği için geciktirmiştir.¹¹⁷ Bunun aynı zamanda genç sahâbilerin hac menâsikini öğrenmeleri ve daha sonraki kuşaklara anlatmaları bakımından önemli olduğu açıktır.

6. Resûlullah'ın Terkisinde Yolculuğun Hadis Rivâyetine Yansımaları

Her yeri ve zamanı tebliğ ve tâlim için değerlendiren ve büyük-küçük, genç-yaşlı, kadın-erkek herkesi kendisine muhatap kabul eden Resûl-i Ekrem, hayatının azımsanamayacak bir bölümünü oluşturan seyahatlerinde, terkisine bindirdikleri kişilerin kendisine en yakın oldukları ve başbaşa kaldıkları zamanları risaletinin tatbiki olarak değerlendirmiştir. O, bineğine aldığı kimselere nasihatlerde bulunmuş, kimseye söylemediği bazı sırlar tevdi etmiş, dualar öğretmiş, yanlış davranışlarını bir baba veya muallim edasıyla tashih etmiş; bazen de vücut dilini kullanarak onlara unutamayacakları hatıralar bırakmıştır. Resûlullah'ın terkisinde bulunanlar onun hususî

¹¹³ Geniş bilgi için bkz. Demirci, "a.g.m.", ss. 988-990.

¹¹⁴ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 19; Beyhakî, *Sünen*, V, 390, No: 10220; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, XVIII, 261-262, No: 655; *el-Mu'cemül-evsat*, III, 173, No: 2837; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebi*, ss. 20-21; İbn Abdilber, *el-İstâb*, III, 1255, No. 2063; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXVII, 8. Yatkin Resûlullah'ın benzer sebeplerle birini terkisine bindirmesini "*ahkâmî öğretmek*" başlığı altında zikretmiştir. Bkz. Yatkin, "a.g.m.", ss. 118-119.

¹¹⁵ İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebi*, s. 21. "*Ben Resûlullah'ı Mina'da kuşluk vakti boz bir katır üzerinde insanlara hitab ederken gördüm. Hz. Ali de onun söylediklerini tekrarlayarak uzaktakilere aktarıyordu. İnsanların bir kısmı ayakta bir kısmı ise oturuyordu*" (Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 73; Beyhakî, *Sünen*, V, 228, No: 9618) şeklinde bir rivayet daha vardır. Ancak bu rivayette Hz. Ali'nin binek üzerinde olduğu açıkça ifade edilmemiştir. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, *Libâs*, 18; Beyhakî, *Sünen*, III, 350, No: 5983.

¹¹⁶ Buhârî, *Hac*, 22, 86, 101; *Cihâd*, 126; Müslim, *Hac*, 147, 266; Tirmizî, *Hac*, 78; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 28; Nesâî, *Menâsik*, 216, 229; İbn Mâce, *Menâsik*, 84; Ahmed b. Hanbel, I, 213, 214, 269, 277. Aynı hâdiseyi Üsâme kendisi de haber vermektedir. Bkz. Buhârî, *Hac*, 101; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebi*, ss. 31-32. Diğer bir rivayet için bkz. İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebi*, s. 30; Buhârî, *Hac*, 101; Müslim, *Hac*, 267; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 63; Nesâî, *Menâsik*, 216; Ahmed b. Hanbel, I, 210, 211, 213, 214, 269, 277.

¹¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 47.

olarak sadece kendilerine söylediklerini hayatları boyunca unutmamışlar, yeni nesillere Hz. Peygamber ile aralarında geçen diyalog ve tavsiyeleri aktarmışlardır.

Resûlullah'ın hayatında savaşa gidip-gelirken, hac ve umre yolculuğunda veya Medine civarında bulunan yerleşim yerlerine yaptığı ziyaretler esnasında bineğine bindirdiği şahısların kimlikleri ve bu esnada onlarla aralarında geçen konuşmalar, bu şahıslara tavsiye ve duaları dikkat çekici bazı hususiyetlere sahiptir. Biz burada Resûlullah ile beraberinde bulunan kişiler arasında binek üzerinde iken cereyan eden ve rivayetlere yansıyan bazı olay ve diyaloglar hakkındaki hadislere yer vermek istiyoruz.

Resûlullah'ın bilhassa Vedâ haccında Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Üsâme'yi, Müzdelife'den Mina'ya kadar da Fazl'ı terkesine bindirmesinin hadis rivayetine çok yönlü yansımaları görülmektedir. Hadis kaynaklarının *Kitâbü'l-hac* veya *Kitâbü'l-menâsik* bölümlerinde Arafat'tan dönüş, Müzdelife vakfesi ve Mina ile ilgili bâblarda nakledilen hadislerin büyük bir kısmı Üsâme veya Fazl'dan nakledilmektedir.¹¹⁸ Hac esnasında uzun süre Resûlullah'ın terkesinde bulunan Üsâme ve Fazl, Resûl-i Ekrem'in Arafat'la Mina arasındaki bir çok uygulamasını rivayet etmişler ve Resûlullah'ın haccı hakkında kendilerine sorulanlara cevap vermişlerdir. Bunlardan birine göre; Üsâme şöyle demiştir:

“Arafat dönüşünde ben, Resûlullah'ın bineğinin arkasına bindim. Resûlullah Müzdelife'nin gerisinde bulunan iki dağ arasındaki sol yola ulaşıncaya devesini çöktürdü, orada bevletti ve geri döndü. Ben kendisine abdest suyu döktüm ve (azalarını birer defa yıkayarak) hafif bir abdest aldı. Ben: Yâ Resûlallah! Namaz mı kılacaksınız? dedim. Resûlullah: Namaz ileride (Müzdelife'de kılınacak) buyurdu. Sonra Resûlullah devesine binip Müzdelife'ye geldi ve hemen (akşam ile yatsı) namazını kıldı. Bayram günü sabahında Resûlullah'ın devesinin arkasına Fazl bindi. Kureyb: Bana Abdullah b. Abbâs, Fazl b. Abbâs'tan; Resûlullah'ın Akabe cemresine taş atıncaya kadar telbiye yapmaya devam ettiğini haber verdi demiştir.”¹¹⁹

Diğer bir rivayette ise (İbn Abbas'ın kölesi olan) Kureyb, Üsâme b. Zeyd'e *“Arefe akşamı Resûlullah'ın bineğinin arkasına bindiğinde neler yaptınız”* diye sorması üzerine o, Resûlullah ile aralarında cereyan edenleri anlatmıştır. Bu rivayette ilave bazı farklı bilgiler de mevcuttur.¹²⁰

Hz. Abbas ise oğlu Fazl Müzdelife'den Mina'ya kadar Resûlullah ile beraber olduğundan, Hz. Peygamber'in hac menâsiki olarak bu arada neler yaptığını oğlundan daha sonra öğrenebileceğini düşünerek Resûlullah'ın yanında bulunma ihtiyacı hissetmemiştir. Bu hususta Hâkim'in Abbas b. Abdilmuttalib'ten oğlu Abdullah b. Abbas vasıtasıyla naklettiği rivayet şöyledir:

“Arefe günü olduğunda Fazl, Resûlullah'ın terkesindeydi ve Resûlullah'ın etrafı çok kalabalıktı. İnsanlar iyice çoğalınca (kendi kendime) Fazl bana

¹¹⁸ Meselâ Ebû Dâvûd, “Arafat'tan Hareket” bâbında altı hadise yer vermiş olup bunların tamamında bir şekilde Üsâme'den bahsedilmektedir (Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 63). Nesâî de “Arafat'tan hareket”, “Müzdelife'ye iniş”, “Müzdelife'de akşam ve yatsının cem edilmesi” vb. bâblarda Üsâme veya Fazl'dan nakledilen rivayetlere yer vermiştir (Nesâî, *Menâsik*, 203, 204, 205, 206, 207, 214, 216, 218). Ayrıca bkz. Buhârî, *Hac*, 92, 93, 95, 101; Müslim, *Hac*, 266, 267, 268, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283; Dârimî, *Menâsik*, 51, 52, 56, 60.

¹¹⁹ Buhârî, *Hac*, 93; Müslim, *Hac*, 266; Dârimî, *Menâsik*, 52; İbn Mende, *Ma rifetü esâmi erdâfi'n-nebi*, s. 48. Üsâme'nin Arafat'tan dönüşte Resûlullah'ın bineğinin arkasındayken işittiğini bildirdiği diğer bir rivayet için bkz. Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 63; Nesâî, *Menâsik*, 203.

¹²⁰ Bkz. Buhârî, *Hac*, 98; Müslim, *Hac*, 279; Nesâî, *Menâsik*, 207; Dârimî, *Menâsik*, 52; Ahmed b. Hanbel, V, 199, 200, 202, 206. Ancak hadis “nasıl yaptınız” sorusu ile nakledildiği gibi (Müslim, *Hac*, 279; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 63; Dârimî, *Menâsik*, 52; Ahmed, V, 199-200; Beyhakî, *Sünen*, V, 194, 198, No: 9487, 9501) sorudan bahsedilmeksizin de nakledilmektedir (Bkz. Buhârî, *Hac*, 93; Müslim, *Hac*, 266). Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde ise (V, 199-200) Kureyb, Üsâme b. Zeyd'e “Resûlullah'ın terkesinde olduğun gün neler yaptınız? bana anlat” diye sormaktadır.

daha sonra Resûlullah'ın neler yaptığını anlatır dedim. Daha sonra Fazl dedi ki: Resûlullah (Arafat'tan) ayrıldı, insanlar da onunla birlikte ayrıldılar. Resûlullah devesinin yularından tutmaya başladı ve insanlara şöyle seslendi: "Sakin olunuz." Müzdelife'ye ulaşıncaya kadar devesinden indi ve önce akşam namazını, sonra da yatsı namazını birlikte kıldı. Şafak sökünce sabah namazını kıldı. Sonra Müzdelife'de Meş'ari'l-haram yanında vakfe yaptı. Daha sonra Allah Resûlü, devesinin yularını tutarak Müzdelife'den ayrıldı, insanlar da onunla birlikte ayrıldılar. Resûlullah Muhassir mevkiine ulaşınca kadar sık sık "Ey insanlar sakın olunuz" diyordu. Muhassir'e ulaşınca bir miktar durdu ve "Cemerâta atmaya uygun olan büyüklükteki taşları toplayınız" dedi.¹²¹

İbn Abbas ayrıca Vedâ haccı esnasında kardeşi Fazl Resûl-i Ekrem'in bineğinde iken Hz. Peygamber'e bir kadının sorduğu hacla ilgili bir sorusuna Allah Resûlü'nün verdiği cevabı aktarmaktadır. Bu, İbn Abbas'ın şahid olduğu bir hâdise olabileceği gibi, Fazl'ın ona anlattığı ve sahâbî mürseli olarak rivâyet ettiği bir hâdise de olabilir. İbn Abbas'ın söz konusu rivayeti şöyledir:

"Fazl b. Abbas, Resûlullah'ın terkisinde bulunduğu bir esnada Has'am kabilesinden bir kadın soru sormak için Resûlullah'a geldi. Bu sırada Fazl kadına, kadın da Fazl'a bakmaya başladı. Resûlullah Fazl'ın yüzünü eliyle diğer tarafa çevirmeye çalıştı. Kadın Resûl-i Ekrem'e "Hac farızası babama binek üzerinde duramayacak derecede yaşlı ve ihtiyarken erişti. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?" diye sordu. Resûlullah da: "Evet" buyurdu. Bu hâdise Vedâ haccında gerçekleşti."¹²²

Diğer taraftan İbn Abbas, Resûlullah ile birlikte yaptıkları bir yolculuk esnasında yaşadıklarını haber verme sadedinde onun kendisine yaptığı unutulmaz tavsiyeleri ise şöyle nakletmektedir:

"Birgün Resûlullah'ın bineğinin arkasında iken Resûlullah: "Ey delikanlı! Sana bazı şeyler öğreteyim. Allah'ın emir ve yasaklarına dikkat et ki, Allah da seni korusun. Allah'ı hiç unutma ki, O'nu her an yanında bulasın. Bir şey

¹²¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 275; Beyhakî, *Sünen*, V, 205, No: 9526; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, XVIII, 273-274, No: 690; Bezzâr, *Müsned*, VI, 104, No: 2163. Daha önce zikredilen rivayetlerde Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Üsâme'nin Resûlullah'ın terkisinde olduğu bildirilmiştir. Bu rivayette Üsâme ve Fazl'ın anlattıkları sonraki raviler tarafından birleştirilmiş gibi gözükmektedir.

¹²² Muvatta', *Hac*, 97; Buhârî, *Hac*, 1; Sayd, 24; Müslim, *Hac*, 407; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 25; Nesâî, *Menâsik*, 12; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 33. Demirci bu hadisi iffet eğitimi açısından genişçe ele almıştır (Demirci, "a.g.m.", ss. 998-1001). Hadis, İbn Abbas'tan ayrıca Fazl'dan hiç bahsedilmeksizin sadece kadının sorusu aktarılacak suretiyle de rivayet edilmiştir (Buhârî, *Sayd*, 23; Müslim, *Hac*, 408). Bu konuda, aynı hâdiseyi anlatan ve değişikliğe uğramış gibi gözükken başka rivayetler de vardır. Nesâî İbn Abbas'tan şöyle bir metni nakleder: "Ben Resûlullah'ın bineğindedim. Ona bir adam geldi ve dedi ki: "Yâ Resûlallah! Benim babam yaşlıdır ve henüz hacctemedi. Eğer onu (bineğe) bindirirsem, bineğin üzerinde duramaz. Eğer onu bineğe bağlarsam, emin olamıyorum (endişeleniyorum) ne yapayım? Resûlullah: "Eğer onun borcu olsaydı ödemeyecek miydin?" buyurdu. Adam "Evet ödeyecektim" dedi. Resûlullah: "Babanın yerine hacctet" dedi. (Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 507, No: 5413). Burada Abdullah ile Fazl karıştırılmış gibi gözükmektedir. İbn Mende ise Ubeydullah b. Abbas'tan o, Resûl-i Ekrem'in terkisinde iken bir *adamın* annesinin benzer bir durumunu sorması hakkında bir rivayeti zikreder. (İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 77; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 330). Burada da Fazl ile Ubeydullah karıştırılmış ve soru soran kadın yerine bir erkekten bahsedilmiştir. Ahmed b. Hanbel de benzer bir durumu Abdullah b. Abbas veya Fazl b. Abbas'tan râvinin tereddüdüyle nakletmekte ayrıca annesinin mi yoksa babasının mı durumunu sorduğunda tereddüde yer vermektedir. (Ahmed b. Hanbel, I, 359). Nesâî ise Fazl b. Abbas'tan annesinin ve babasının yerine hacctemesi hakkında farklı rivayetlere yer vermektedir. (Nesâî, *Menâsik*, 13; *Âdâbü'l-kudât*, 10). Bunların bir kısmının farklı olaylar olması da muhtemeldir. Ebû Ümâme'den de hac esnasında Resûlullah'ın bineğinde iken duyduğu iki hadis nakledilir. Ahmed b. Hanbel, V, 266; Taberânî, *el-Mu'cemül-kebir*, VIII, 215, No: 7867; Heysemî, *Mecma'ü'z-zevâid*, I, 199-200; Ebû Dâvûd, *Vesâyâ*, 6; Tirmizî, *Vesâyâ*, 5; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 78.

isteyeceğin zaman Allah'tan iste. Birinden yardım isteyeceksen Allah'tan yardım iste. Şunu iyi bil ki, bütün insanlar bir hususta sana yardımcı olmak için bir araya toplansalar, ancak Allah'ın senin hakkında takdir ettiği kadarıyla sana yardımcı olabilirler. Eğer bütün insanlar sana zarar vermek için bir araya gelseler, ancak Allah'ın senin hakkında takdir ettiği kadar sana zarar verebilirler. Kalemin kadere dair yazdıkları bitmiş ve yazılan sayfalar kurumuştur.¹²³

Bu hâdisenin uzun bir yolculukta mı, yoksa Medine civarında veya şehir içinde bir gezinti esnasında mı gerçekleştiği hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Olayın ne zaman cereyan ettiği de belli değildir. Ayrıca Resûlullah'ın İbn Abbas'la başbaşa kaldıkları bu sırada ona öğrettiklerinin tamamının bu metinde nakledildiğini söylemek mümkün değildir. Bize nakledilen kısım uzun bir konuşmanın sadece bir bölümü de olabilir. Bu rivayete göre Resûlullah, çocuk yaşta olmasına rağmen İbn Abbas'a iman, tevekkül ve takva gibi hususları öğretmiştir. İbn Abbas'ın bu esnada öğrendiklerinin bir bölümünü farklı zamanlarda rivayet etmiş olması da mümkündür. Bu rivayet bize Resûlullah'ın küçük çocuklara da yetişkin bir ferd gibi davrandığını ve onlara ahlâkî ve dinî prensipleri öğrettiğini göstermektedir. İbn Abbas Resûlullah'ın terkinde iken onun kendisine yaptığı başka tavsiyelerinden de bahsetmektedir.¹²⁴

Resûl-i Ekrem seyahatleri esnasında terkinde bulunan kişilere öğretmek istediği bir konu hakkında -diğer zamanlarda olduğu gibi- bazı sorular yöneltmiş, terkindekinin dikkatini çekmek için soruyu tekrarlamıştır. Meselâ Muaz b. Cebel'le yolculuklarında bir müddet yol aldıktan sonra periyotlar halinde soruyu tekrarlamış ve daha sonra buna kendisi cevap vermiştir. Muâz b. Cebel'den nakledilen ve eğitim-öğretim metodu açısından birçok özelliğe sahip olan bu rivayet şöyledir:

“Ben Hz. Peygamber'in terkinde idim ve onunla aramda semerin arka kaşından (yükseklik) başka bir şey yoktu. Resûlullah: “*Yâ Muâz b. Cebel!*” dedi. Ben: “*Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa'deyk*” dedim. Sonra biraz yürüdü ve tekrar “*Yâ Muâz b. Cebel!*” dedi. Ben: “*Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa'deyk*” dedim. Sonra biraz daha yürüdü ve tekrar “*Yâ Muâz b. Cebel!*” buyurdu. Ben de: “*Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa'deyk*” dedim. Resûlullah: “*Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir bilir misin?*” diye sordu. Ben de: “*Allah ve Resulü daha iyi bilir*” dedim. Resûlullah: “*Muhakkak ki Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, O'na ibâdet etmeleri ve hiç bir şeyi O'na ortak koşmamalarıdır*” buyurdu. Sonra biraz daha yürüdü ve tekrar “*Ya Muâz b. Cebel!*” dedi. Ben de “*Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa'deyk*” dedim. Resûlullah: “*Bunu yaptıkları takdirde kulların Allah üzerinde hakkı nedir, bilir misin?*” dedi. Ben de: “*Allah ve Resulü daha iyi bilir*” dedim. Hz. Peygamber: “*Allah'ın onlara azap etmemesidir*” buyurdu. “*Yâ Resûlallah! Bunu insanlara müjdeleyeyim mi?*” dedim, Resûlullah: “*Hayır müjdeleme, yoksa gevşeklik gösterirler*” buyurdu.¹²⁵

¹²³ Tirmizî, *Kıyâme*, 59; Ahmed b. Hanbel, I, 293, 303, 307; İbn Mende, *Ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 24-26; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 541. Söz konusu hadisin eğitim-öğretim açısından geniş bir değerlendirmesi hakkında bkz. Demirci, “a.g.m.”, ss. 995-998.

¹²⁴ Bkz. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, I, 130. Bir başka rivayette ise İbn Abbas terkinde iken Resûlullah'ın Abdülmuttaliboğulları'na yaptığı bir duadan bahsedilmektedir. Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dîmeşk*, LXXIII, 183.

¹²⁵ Buhârî, *Cihâd*, 46; *İstîzân*, 30; *Rikâk*, 37; *Tevhîd*, 1; a.mlf., *el-Edebü'l-müfred*, s. 324-325, No: 943; Müslim, *İmân*, 48-51; Tirmizî, *İmân*, 18; İbn Mâce, *Zühd*, 35; Ahmed b. Hanbel, III, 260-261; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XX, 48, 75, 127, 135-136, No: 81, 140, 255, 256, 273-275; İbn Mende, *İmân*, I, 233-234, 242-243, No: 92, 106-108; *Ma rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 39. Rivayetlerin çoğunda son kısım yoktur.

Rivayetten anlaşıldığına göre Resûlullah'ın Muaz'a söylediklerini o esnada başkaları duymamıştır. Benzer bir diyalog Resûlullah'ın terkisinde bulunduğu bir sırada Huzeyfe b. el-Yemân ile Resûl-i Ekrem arasında da cereyan etmiştir.¹²⁶ Bu rivayette Allah Resûlü Huzeyfe'ye belli zaman aralıklarıyla Muaz hadisindeki gibi iki soru sormuş ve yine cevabı kendisi vermiştir. Mezkûr iki rivayetteki hususları içeren diğer bir diyalog Ebû Hüreyre ile Resûl-i Ekrem arasında bir yolculuk esnasında vuku bulmuş ve Ebû Hüreyre tarafından bize aktarılmıştır.¹²⁷ Buna göre sonraki raviler tarafından şahıslar birbirine karıştırılmamışsa aynı diyalog Resûlullah ile Muaz b. Cebel, Huzeyfe b. el-Yemân ve Ebû Hüreyre arasında da geçmiştir.

Resûl-i Ekrem'in soru-cevap tarzında benzer bir uygulamasını da Ebû Zer nakletmektedir:

“Ben üzerinde kadife örtülü bir eğer olan bir merkebe binmiş olduğu halde Resûlullah'ın terkisinde idim. Bu esnada güneş batmak üzere idi. Resûlullah bana: Ey Ebû Zer! Güneş batınca nereye gidiyor biliyor musun? dedi. Ben de “Allah ve Resulü en doğrusunu bilir” dedim. Resûlullah: “Şüphesiz o kıvgın bir pınara batıyor. Arşın altında Rabbine secde etmeye gidiyor. Çıkma vakti geldiğinde Allah ona izin verir ve o çıkıp tekrar doğar...”¹²⁸

Yine Resûlullah'ın söylediklerini iyice ezberlesinler diye terkisinde bulunan şahıslara önce ismiyle hitap ederek dikkatlerini çektiğini ve bundan sonra söyleyeceklerini ifade ettiğini görmekteyiz. Birçok rivayette söz konusu olan bu durumun örneklerinden birini Ebû'd-Derdâ nakletmiştir:

“Ben Resûlullah'ın binitinin arkasında idim. Resûlullah dedi ki: “Ey Ebû'd-Derdâ! Kim samimî olarak Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Resûlü olduğuma şهادet ederse, cennet ona vacip olur.” Dedim ki: “eğer zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?” Resûlullah bir müddet yürüdü ve sonra sözünü tekrarladı. Ben de “Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?” dedim. Resûlullah bir müddet yürüdü ve sonra sözünü tekrarladı. Ben de tekrar “Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?” dedim. Bunun üzerine Resûlullah: “Zina etse de, hırsızlık yapsa da ve Ebû'd-Derdâ istemese de” dedi.¹²⁹

¹²⁶ Bezzâr, *Müsned*, VII, 319, No: 2918; Heysemî, *Mecma' u'z-zevâid*, I, 50. Bu rivayetin Muaz rivayetiyle karıştırılmış olması da muhtemeldir. Hadis başka bir isnadla bilinmemektedir. Heysemî ise ricâlinin sika olduğunu söyler. İbn Mende Resûlullah'ın terkisine binenler arasında Huzeyfe b. el-Yemân'a yer vermemiştir.

¹²⁷ İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 85; Ma'mer b. Râşid, *Câmî* (Abdürrezzâk'ın *el-Musannefi* içinde), XI, 283, No: 20547; Ahmed b. Hanbel, II, 309, 520, 525, 535; Heysemî, *Mecma' u'z-zevâid*, X, 98-99. İbn Mende dışındaki rivayetlerde Ebû Hüreyre “Resûlullah ile birlikte yürüyordum” demektedir. Resûlullah'ın terkisinde olduğuna dair bir ifade yoktur.

¹²⁸ Ebû Dâvud, *Hurûf*, 34; Ahmed b. Hanbel, V, 165; Bezzâr, *Müsned*, IX, 407, No: 4010; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, ss. 41-42. Mezkur kaynaklar Resûlullah ile Ebû Zer arasındaki konuşmanın merkebin üzerinde birlikte yolculuk yaparken cereyan ettiğini bildirirken diğer bazı kaynaklar hâdisenin mescidde cereyan ettiğini bildirmektedir. Buhârî'nin rivayetinde Ebû Zer “Ben güneşin battığı esnada mescidde Resûlullah ile birlikte idim. Resûlullah “Ey Ebû Zer! Güneş nerede batıyor biliyor musun?” dedi” şeklindedir (Buhârî, *Tefsîr Sûre* 36, 1). Müslim'in rivayetinin birinde Ebû Zer'den, Resûlullah mescidde genel olarak “biliyor musunuz” diyerek sormakta, diğerinde “Ey Ebû Zer! biliyor musun” şeklinde, bir diğerinde ise Ebû Zer Resûlullah'a “ve-ş-şemsü tecrî... (Yâsîn, 36/38)” âyetini sormaktadır (Müslim, *İmân*, 250, 251).

¹²⁹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut ts., s. 197, No: 891; Ahmed b. Hanbel, VI, 442; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 205, No: 2932; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebî*, s. 79; Heysemî, *Mecma' u'z-zevâid*, I, 16. Ebû Yûsuf ve İbn Mende dışında yer alan rivayetlerde Ebû'd-Derdâ'nın Resûlullah'ın terkisinde olduğundan bahsedilmemektedir. Benzer bir diyalog Ebû Zer ile Resûlullah arasında da geçmekte olup bu binek üzerinde değildir. Bkz. Buhârî, *Cenâiz*, 1; Müslim, *İmân*, 153-154.

Resûl-i Ekrem'in terkinde bulunanlarla yaptığı yolculuklardan yansıyan diğer bir husus ise Resûlullah'ın kendisinin yaptığı, yanındakilere öğrettiği ve tavsiye ettiği dualardır. Bu durum Hz. Peygamber'in yolculuklarında duanın önemli bir yer aldığını da göstermektedir. Bundan dolayı olsa gerek ki, İbn Kayyim Hz. Peygamber'in hayatının farklı yönlerini anlattığı "Zâdü'l-me'âd" adlı eserinin "Resûl-i Ekrem'in Yolculukları ve Yolculuktaki İbadetleri" bölümünde onun sefer esnasındaki dualarına yer vermiştir.¹³⁰ Hayber seferinde Resûlullah'ın isteği üzerine yolculuk boyunca ona hizmet etmek üzere görevlendirilen Enes b. Mâlik, her konakladığında Resûlullah'a Hayber'e ulaşmaya kadar hizmet ettiğini söylemekte ve onun "Allahümme innî eûzü bike mine'l-hemmi vel-hazen, ve'l-aczi ve'l-kesel, ve'l-buhli vel-cübn, ve dala'id-deyni ve ğalebeti'r-ricâl" duasını çokça tekrarladığını duyduğunu ifade etmektedir.¹³¹ Enes b. Mâlik'ten başka Hz. Ali¹³² ve Ebû İyâs¹³³ da Resûlullah'ın terkinde iken öğrendikleri duaları bize aktaran sahâbilerdendir. Yolculuk esnasında Resûlullah'ın katırının bakımını yapan Ukbe b. Âmir ise onun terkinde iken kendisine Kur'an'dan bazı sûreler öğrettiğini bildirmekte ve diğer tavsiyelerini haber vermektedir.¹³⁴

Resûlullah bineğine aldığı şahıslara birlikte seyahatleri esnasında bazı sırlar da tevdi etmiş ve bunları kimseye söylememelerini tembihlemiştir. Hz. Ali'nin yeğeni Abdullah b. Ca'fer bunlardan biridir. Hz. Hasan'ın azatlısı Hasan b. Sa'd, Abdullah b. Ca'fer'den "Bir gün Resûlullah beni terkinde bindirdi ve bana sır olarak bir şey söyledi ki, onu insanlardan hiçbir kimseye söylemem" dediğini nakletmektedir.¹³⁵

Yolculuk sırasında Hz. Peygamber terkinde bulunan kişilere bir şeyler anlatıp bazı tavsiyelerde bulunduğu gibi onların konuşmalarını veya bir şeyler anlatmalarını da istemiştir. O bir defasında câhiliye şiirini çok iyi bildiği anlaşılan Şerîd b. Süveyd'e Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın (ö. 8/630) şiirlerini okutmuştur.¹³⁶

Resûlullah'ın seyahatleri esnasında beraberinde bulunanların yaptıkları hataları üzerine onların nasıl davranmaları gerektiğini muhatablarını kırmadan ve sükûnetle anlattığı nakledilmektedir. Nitekim Ebû'l-Melîh b. Üsâme b. Umeyr Resûlullah'ın terkindeyken develeri sendelemiş ve Ebû'l-Melîh "Hay burnu sürtülesice aksi şeytan!" demiştir. Bunun üzerine Resûlullah "Böyle deme, çünkü sen böyle deyince o ev büyüklüğüne ulaşmaya kadar büyür ve "bu deve benim kuvvetimle sendeliyor" der. Sen Bismillâh de. O zaman o bir sinek kadar küçülür" demiştir.¹³⁷

Resûl-i Ekrem'in bazı yolculukları onbinlerce kişi ile birlikte gerçekleşmiştir. Söylenenlerin çok sayıda insana ulaştırılması için bazı metodların geliştirilmesi zorunludur. Resûlullah yolculuk esnasında bir hususu bütün insanlara duyurmak veya öğretmek istediğinde terkinde bulunan kişiye yüksek sesle hitap ederek onların bir araya toplanmalarını temin etmekte ve bundan sonra etrafında toplanan ashâbını

¹³⁰ Bkz. İbn Kayyim, *Zâdü'l-me'âd*, I, 463-464.

¹³¹ İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 70-71; Buhârî, *Salât*, 12; *Cihâd*, 75; Müslim, *Hac*, 462.

¹³² Taberânî, *ed-Duâ*, II, 1159-1165; No: 777-788; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 62, No: 175; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 98-99; İbn Asâkir, *Târîhu Dimesk*, XXX, 94; Ayrıca bkz. İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, VI, 51, No: 29401; Ahmed b. Hanbel, I, 128. Hadisi Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel de rivayet etmekte fakat Hz. Ali'nin Resûlullah'ın terkinde olduğuna dair bir ifadeye yer vermemektedirler. Bkz. Tirmizî, *Daavât*, 46; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 74; Ahmed b. Hanbel, I, 97, 115.

¹³³ İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, s. 83; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, VI, 21; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 21.

¹³⁴ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XVII, 335-336, No: 928.

¹³⁵ Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 68; Ahmed b. Hanbel, I, 204. Demirci bu husustaki rivayetleri sır saklamayı öğretme açısından değerlendirmiştir. Demirci, "a.g.m.", ss. 1005-1006.

¹³⁶ Müslim, *Şi'r*, 1; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V, 272, No: 26010; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 51-53. Müslim Şerîd'in şiiri bineğin üzerinde iken okuduğunu açıkça belirtmeyen hadislere de yer vermiştir.

¹³⁷ İbn Mende, *Ma'rifetü esâmî erdâfi'n-nebi*, ss. 66-68; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 292; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, I, 194, No: 516; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, VI, 3182, No: 7316.

bilgilendirmektedir. Bunun bir örneği Süheyl b. Beyzâ'dan nakledilmektedir:

“Biz Resûlullah ile birlikte bir seferde idik ve ben de Resûlullah'ın devesinin arkasına binmiştim. Bir ara Resûlullah sesini yükselterek “Ey Süheyl b. Beyzâ!” dedi. Süheyl de “buyur Yâ Resûlallah!” dedi. Resûlullah bunu iki veya üç defa tekrarladı. Süheyl dedi ki: İnsanlar Resûlullah'ın onlara işittirmek istediği bir şeyi söylemek istediğini anladılar. Bunun üzerine arkamızdakiler bize kavuştular ve önümüzdekiler de bizi beklediler. Nihayet hepsi bir arada toplanınca Resûlullah şöyle buyurdu: “Kim Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederse, Allah ona cenneti vacip kılar ve cehennemi ona haram kılar.”¹³⁸

Duyurulanların sadece rivayette yer alanlardan ibaret olmadığı muhtemeldir.

Hiç şüphesiz Resûlullah'ın uzun yolculukları esnasında yanında bulunan kişilerle aralarında cereyan eden daha pek çok diyalog söz konusudur. Ancak sahâbiler hadis rivayet ederken çoğu zaman Allah Resûl'ünün söylediklerini nerede veya hangi konumda ifade ettiğini belirtmemişlerdir. Hz. Peygamber'in bineği üzerinde iken terkisindeki bir kişiye söyledikleri, bazı rivayetlerde bu durum belirtilmeksizin de nakledilmiştir. Dolayısıyla aktarılan hadisler arasında daha bir çoğunun Resûlullah'ın terkisinde iken varid olduğu muhakkaktır. Bu tür bazı hadisler ise Resûlullah'ın terkisinde bulunmak suretiyle olayı bizzat yaşayan kişiler tarafından değil, diğer bir sahâbî tarafından rivayet edilmiştir. Bunların bir kısmının sahâbî mürseli olduğunu, diğer bir kısmının ise Resûlullah'ın söylediklerini işitmiş olan yaya veya kendi bineğindeki diğer sahâbîler tarafından rivayet edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Resûlullah'ın hayatının bilhassa Medine döneminde yaptığı yolculuklar önemli bir yer tutmakta olup O'nun hayatının büyük bir kısmı binek üzerinde ve yollarda geçmiştir. Hz. Peygamber'in on yıllık Medine hayatında gazveleri, umreleri ve Vedâ haccı sebebiyle Medine dışında geçirdiği süre neredeyse bir buçuk yıla yaklaşmaktadır. Bazı âyet ve sûreler yolda iken nâzil olduğu gibi, pek çok hadis, yolculuk esnasında vârid olmuştur. Resûl-i Ekrem'in mucizelerinin büyük bir kısmı da yine yolculuklar sırasında zuhur etmiştir.

Resûlullah doğal olarak ve tevazuundan dolayı bazı kimseleri bineğinin terkisine bindirdiği gibi çocukları sevindirmek, mükâfatlandırmak, tebliğ ve tâlim gibi maksatlarla da birçok kişiyi bineğine bindirmiştir. Bilhassa hac menâsikini öğrenmeleri için ömründe bir defa ifa ettiği haccında Resûlullah daha fazla kimseyi bineğine bindirmiştir. Hz. Peygamber'in terkisine bindirmekle şereflendirdiği sahâbeden bazıları bu özellikleri sebebiyle “Redîfû'n-nebî” sıfatıyla tanınmaktadır. Bazı muhaddisler ve siyer müellifleri bu kişilerin isimlerini bir araya getirmeye çalışmışlar ve bunların sayısının kırk civarında olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu isimlerin bir kısmının Resûlullah'ın bineğine bindiklerine dair güvenilir rivayetlere rastlanmamaktadır. Bununla birlikte Resûlullah'ın aylar süren yolculukları esnasında daha pek çok kişiyi terkisine bindirmiş olması muhtemeldir. Zira yolculukları sırasında onun sıklıkla ashâbından birini

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, III, 466, 467; Taberâni, *el-Mu'cemül-kebir*, VI, 210, No: 6033, 6034; İbn Mende, *Ma'rifetü esâmi erdâfi'n-nebî*, ss. 58-59; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 630; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, III, 1322, No: 3329; es-Sâlihî, *Sübülül-hüdâ ve'r-raşâd*, VII, 608. İbn Mende hadisi Said b. Salt vasıtasıyla Süheyl b. Beyzâ'dan rivayet ettiği halde metni bu şekilde zikretmiştir. Onun naklettiği rivayetlerden birinde Süheyl b. Beyzâ'nın Resûlullah'ın terkisinde olduğu da açık değildir. Bazı rivayetlerde ise hadisi Said b. Salt Süheyl'in kardeşi Sehl b. Beyzâ'dan nakletmektedir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 174.

terkisine bindirdiğine dair rivayetler mevcuttur. Rivayetler dikkate alındığında Hz. Peygamber'in terkisine bindirdiklerinin çoğunluğunu çocuk ve gençlerin oluşturduğu görülmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu konuya dair bazı risâleler ve kitap bölümleri ile birlikte İbn Mende'nin küçük hacimli eseri dışında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum Hz. Peygamber'in yolculuklarının çok yönlü araştırılması gerektiğini de göstermektedir.

Hayatının her anını tebliğ ve tebyinle geçiren ve bu hususta hemen her imkânı değerlendiren Resûl-i Ekrem, yolculuk esnasında konaklamalarını, namaz vakitlerini ve istirahat anlarını fırsat bilmiştir. O, terkisine bindirdiği kişilerin kabiliyet, yaş, ihtiyaç, kültür-bilgi durumu, ailevi yakınlık gibi özelliklerini dikkate alarak onlarla sohbet etmiş, onlara dua öğretmiş, tavsiyelerde ve ikazlarda bulunmuş, özel veya genel bilgiler vermiş ve onlarla daha fazla bir arada bulunmuş ve bu esnada söz konusu kişilere çok önemli bilgiler vermiştir. Resûl-i Ekrem'le aynı bineğin üzerinde bulunma bahtiyarlığına sahip olan çocuk, genç veya yaşlı sahâbiler, Yüce Nebî ile aralarında cereyan eden diyalogları bazen bir iftihar vesilesi, bazen de tebliğ zorunluluğu olarak sonraki nesillere aktarmışlar ve bu rivayetler hadis ve siyer kaynaklarında yerini almıştır. Resûlullah'ın kimsenin bineğinin terkisine binmemiş olması da dikkat çekicidir.

Kaynakça

Abâdî el-Hadramî, Abdullah b. Said b. Muhammed (ö. 1410/1989), *Münthe's-sûl alâ vesâilil-vusûl ilâ şemâilîr-Rasûl* (I-IV), Dârü'l-minhâc III. Baskı, Cidde 1426/2005.

Abdürrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmam es-San'ânî (ö. 211/827), *el-Musannef* (I-XI), thk.: Habîburrahman el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, II. Baskı, Beyrut 1403.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *el-Müsne'd* (I-VI), el-Mektebül-İslâmî, V. Baskı, Beyrut 1405/1985.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ* (I-X), thk.: Muhammed Abdülkadir Atâ, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, III. Baskı, Beyrut 1424/2003.

Beyhakî, *Şu'ubü'l-îmân* (I-XIV), thk.: Abdül'alî Abdülhamid Hâmid, Mektebetü'r-rüşd, I. Baskı, Riyad 1423/2003.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (ö. 292/905), *el-Müsne'd* (I-XVIII), thk.: Mahfûzurrahmân Zeynullah, Âdil b. Sa'd, Sabrî Abdülhâlık, Mektebetü'l-'ulûm ve'l-hikem, I. Baskı, Medine 1988-2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (ö. 256/869), *el-Câmi'u's-sahîh* (I-VIII), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ts.

Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, III. Baskı, Beyrut 1409/1989.

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* (I-VIII), Neşr.: Muhammed Abdülmüid Hân, Dâiretü'l-meârifî'l-osmâniyye, Haydarâbâd ts.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân (ö. 255/868), *es-Sünen* (I-II), thk.: Fevvâz Ahmed Zümerlî-Hâlid es-Seb'u'l-'alemî, Dârü'l-kütübî'l-Arabî, I. Baskı, Beyrut 1407/1987.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *es-Sünen* (I-IV), thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ts.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-İsfahânî (ö. 430/1038), *Ma rifetü's-sahâbe* (I-VII), thk.: Adil b. Yûsuf el-Azzâzî, Dârü'l-vatan li'n-neşr, I. Baskı, Riyad 1419/1998.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsilî et-Temîmî (ö. 307/919), *el-Müsned* (I-XIII), thk.: Hüseyin Selîm Esed, Dârü'l-Me'mûn li't-türâs, I. Baskı, Şam 1404/1984.

Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî (ö. 182/798), *el-Âsâr*, thk.: Ebû'l-Vefâ, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut ts.

Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî (ö. 505/1111), *İhyâu Ulûmi'd-dîn* (I-IV), Dârü'l-Ma'rife, Beyrut ts.

Hafâcî el-Mısrî, Şihabüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer (ö. 1069/1659), *Nesîmü'r-riyâz fi Şerhi Şifâi'l-Kâdî İyâz* (I-VI), takdim ve ta'lik: Muhammed Abdülkadir Ata, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, I. Baskı, Beyrut 1421/2001.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nisâburî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek 'ale's-sahîhayn* (I-IV), kontrol: Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlı, Dârü'l-ma'rife, I. Baskı, Beyrut ts.

Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Hasan (ö. 320/932), *Nevâdiru'l-usûl fi ma'rifeti ehâdisi'r-rasûl* (I-II), thk.: Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, I. Baskı, Beyrut 1413/1992.

Heysemî, Nüreddîn Ali b. Ebî Bekr (ö. 807/1404), *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid* (I-X), Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1408/1988.

Hüseyin Algül, "Gazve", *DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi)*, XIII, 488-489, İstanbul 1996.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubî en-Nemerî, (ö. 463/1070), *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb* (I-IV), thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Dârü'l-cil, I. Baskı, Beyrut 1412/1992.

İbn Allân Muhammed b. Ali Siddîkî el-Mekkî, *Delîlü'l-fâlihîn li turuki Riyâzi's-sâlihîn* (I-VIII), Dârü'l-kütübi'l-Arabî, Beyrut ts.

İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1176), *Târîhu Dımeşk* (I-LXXX), thk.: Amr b. Garâme el-Amravî, Dârü'l-fıkr, Beyrut 1415/1995.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (ö. 235/849), *Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr* (I-VII), thk.: Kemal Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-rüşd, I. Baskı, Riyad 1409/1989.

İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İzzüddin (ö. 630/1233), *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe* (I-VIII), thk.: Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmed Abdülmevcud, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, I. Baskı, Beyrut 1415/1994.

İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihabüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, (ö. 852/1449) *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe* (I-VIII), thk.: Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvid, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, I. Baskı, Beyrut 1415/1994.

İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniyye* (I-V), Muhammed Habiburrahman el-A'zamî, Dârü'l-ma'rife, Beyrut ts.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-nebeviyye* (I-II), thk.: Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhafız Çelebî, Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebi, II. Baskı, Beyrut 1375/1955.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Hanbelî (ö. 751/1350), *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd* (I-V), thk.: Şuayb el-Arnavut, Abdülkâdir el-Arnavut, Müessesetü'r-risâle, 27. Baskı, Beyrut 1415/1994.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ö. 275/888), *es-Sünen* (I-II), thk.: M. Fuâd Abdülbâkî, Dârü İhyâi't-türâsi'l-Arabî, y.y., 1395/1975.

İbn Mende, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Abdî el-İsfahânî (ö. 512/1119), *Kitâbün fihi ma'rifetü esâmî erdâfi'n-Nebî*, Müessesetü'r-Reyyân, I. Baskı, Beyrut 1410/1990.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Menî' el-Basrî (ö. 230/844), *Kitâbü't-Tabakâti'l-kübrâ* (I-VIII), thk.: Muhammed Abdülkadir Ata, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut 1410/1990.

Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye* (I-IV), thk.: Salih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebü'l-İslâmî, II. Baskı Beyrut 1425/2004.

Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir Ebü'l-Abbâs Takıyyüddin (ö. 845/1442), *İmtâ'ül-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi mine'l-ahvâl ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'* (I-XV), thk.: Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, I. Baskı, Beyrut 1420/1999.

Mâlik b. Enes, (ö. 179/795), *el-Muvatta'* (I-II), thk.: M. Fuâd Abdülbâkî, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, y.y., ts.

Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770), *el-Câmi'*, (Abdürrezzâk'ın *el-Musannefi* içinde X ve XI. Ciltler), thk.: Habîburrahmân el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, II. Baskı, Beyrut 1403/1983.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî (ö. 261/874), *el-Câmi'ü's-sahîh* (I-V), thk.: M. Fuâd Abdülbâkî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ts.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Ali (ö. 303/915), *es-Sünen* (I-VIII), Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (I-X), thk.: Hasan Abdülmun'im Çelebi, Müessesetü'r-risâle, I. Baskı, Beyrut 1421/2001.

Nihat Yatkın, "Erdâfu'n-Nebî (Hz. Peygamber'in Bineğine Aldığı Sahâbiler) ve Hadis Rivayetinde Katkıları", *EKEV Akademi Dergisi*, yıl: 2007, cilt: XI, sayı: 30, ss. 117-128.

Sâlihî eş-Şâmî, Muhammed b. Yûsuf (ö. 942/1535), *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fi sîreti hayri'l-ibâd* (I-XII), thk.: Mustafa Abdülvahid, Kahire 1418/1997.

Selim Demirci, "Gençlerin Ahlâk Eğitimi Açısından Hz. Peygamber'in Terkisine Aldığı Genç Sahâbiler ve Onlara Tavsiyeleri", *Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler*, 6-7-8 Ekim 2016, cilt: II, ss. 985-1009.

Süyûtî, Celâlüddîn Ebü'l-Fazl Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *el-İtkân fi'ulûmi'l-Kur'ân* (I-II), Kahraman Yayınları, İstanbul 1398/1978.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *Kitâbü'd-duâ* (I-III), thk.: Muhammed Saîd b. Muhammed Hasan el-Buhârî, Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, I. Baskı, Beyrut 1407/1987.

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (I-XXV), thk.: Hamdî Abdülmecîd es-Silefî, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, II. Baskı, y.y., 1404/1983.

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (I-X), thk.: Târık b. İvazullah-Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Dârü'l-harameyn, Kahire 1415/1995.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (ö. 279/892), *es-Sünen* (I-X), Ta'lik ve yayına hazırlayan: İzzet Ubeyd ed-Du'âsî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ts.

Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), *el-Megâzî* (I-III), thk.: Martin Cons, Dârü'l-A'lemî, III. Baskı, Beyrut 1409/1989.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1347), *Târîhu'l-İslâm* (I-LII), thk.: Ömer Abdüsselâm et-Tedmurî, Dârü'l-kütübi'l-Arabî, Beyrut 1413/1993.

Zirikî, Hayruddin b. Mahmud b. Muhammed ed-Dımeşkî (ö. 1396/1976), *el-A'âm* (I-V), Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, XV. Baskı, y.y., 2002.